

DE HEERIAAN

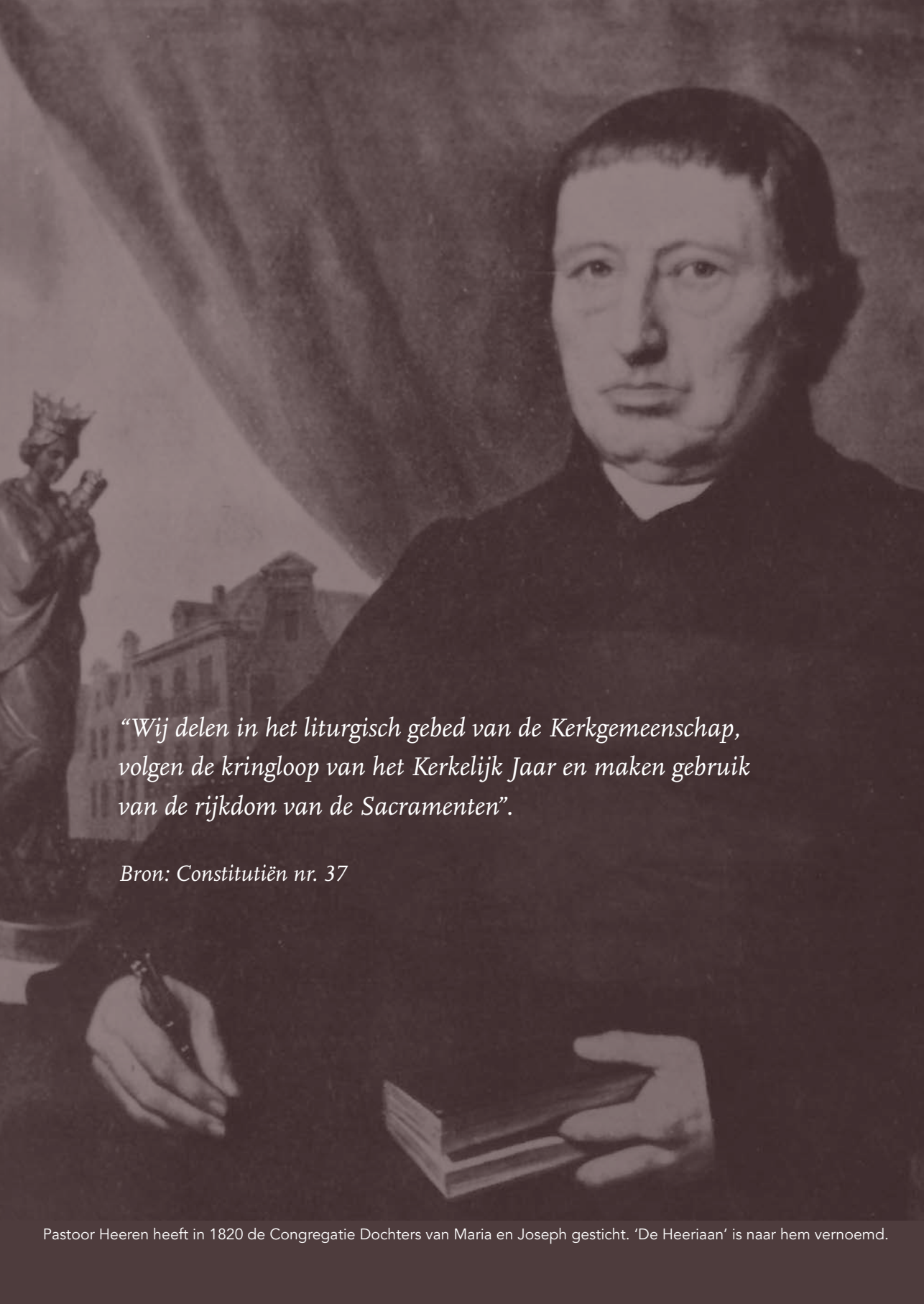
Contactblad van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph
Zusters van de Choorstraat

JAARGANG 46
WINTER 2017

- Kerst in Polen
- Tapijten voor Vrede
- Credit Union Lestari

IN
OMNIBUS
CHARITAS

“Wij delen in het liturgisch gebed van de Kerkgemeenschap, volgen de kringloop van het Kerkelijk Jaar en maken gebruik van de rijkdom van de Sacramenten”.

Bron: Constitutiën nr. 37

Voorwoord	4
Indonesië	
• <i>Kenalan Zuster Lucia</i>	5
• <i>Credit Union Lestari</i>	8
Vroeger – Nu	
• <i>Algemene Oversten DMJ – deel 9b</i>	12
• <i>Liturgisch vaatwerk deel 3 van 3</i>	18
• <i>Mijn jaren in Congo deel 3 van 3</i>	22
Gedicht	26
Actualiteiten	
• <i>Jubilarissen 2018</i>	28
• <i>Tapijten voor Vrede</i>	29
• <i>Kerst in Polen</i>	32
• <i>Wereldgebedsdag</i>	36
Overweging door Zuster Augusta	
• <i>De herberg</i>	38
Iconen	40
Interview	
• <i>Zuster Lisette (Cordaid)</i>	43
• <i>Zuster Eugenie</i>	46
In Memoriam	
• <i>Zuster Wigbertine Beekers</i>	48
• <i>Zuster Odrada de Jong</i>	50
• <i>Zuster Leonie Rabou</i>	52
• <i>Zuster Cecilia van der Poel</i>	54
• <i>Zuster Antonio Verspagen</i>	56
Agenda	58
Colofon	59

Voorwoord

Gisteren is voorbij
Morgen is er nog niet
Er is enkel vandaag
Laten we beginnen

Deze uitspraak is van Moeder Teresa. Vier korte zinnen die heel veel zeggen.
Er zit pijn, om wat we achterlieten, voorgoed.
Het gaat ook over de onzekerheid van een toekomst die we niet kennen.
Maar bovenal lees ik in dit citaat een ongelooflijk vertrouwen in de toekomst.
Vandaag verbindt gisteren met morgen, telkens weer.
Dat is zoals het leven is voor al wat leeft.
Ik wens u toe dat u met dankbaarheid op 'gisteren' terugkijkt en vol hoop naar 'morgen'.

De redactie van de Heeriaan wenst alle lezers een Zalig Kerstfeest en een veerkrachtig en gelukkig 2018!

Brigitte Lutters
Redactie Heeriaan

KENALAN (Een bekende)

Elk kwartaal een kennismaking met één van onze Indonesische Zusters, deze keer:

Zuster Lucia

Biodata (Personalia)

Zuster Lucia, geboren als The Bie Lan op 14 januari 1959 in Semarang (Midden)Java als het vierde kind van zes. De nu 58-jarige Zuster Lucia trad in op 7 juli 1989.

Een eerste kennismaking

Zoals gezegd ben ik de vierde van zes kinderen. Na drie jongens werd ik geboren. Mijn jongste zus woont samen met een van mijn broers bij mijn moeder. De anderen zijn gehuwd en hebben kinderen en werk. Voordat ik zuster werd bij PMY heb ik de lerarenopleiding gedaan. Later heb ik bij PMY catechese gestudeerd.

Mijn huidige werkzaamheden zijn:

- Les geven op de middelbare school in Wonosobo;
- Econoom van de gemeenschap Wonosobo (sinds november 2017);
- Verantwoordelijke voor de eetzaal van de gemeenschap (sinds oktober 2017);
- Begeleidster op de zondagschool van de parochie in Wonosobo (iedere zondag behalve de eerste zondag);
- Begeleidster van een gebedsgroep (Sint Bernardette) in Wonosobo (iedere derde woensdag van de maand).

Een nadere kennismaking

Wat was uw eerste kennismaking met de Zusters PMY en op welk moment besloot u zelf te kiezen voor PMY? Beschrijf de situatie en wat u erbij voelde.

Sinds mijn kinderjaren weet ik dat de Zusters PMY in Semarang actief zijn, maar ik kende toen niemand. Het eerste bezoek aan de gemeenschap was toen ik op de middelbare school zat. Ik kwam een habijt lenen voor een toneelstuk voor de padvinderij. Toen al had ik grote bewondering voor de eenvoud van de Zusters PMY en hun grote strijdvaardigheid. Als ik het klooster voorbij liep zag ik Zuster Veronika Indrawati (Zuster Ien *red.*) tuinieren in de voortuin. Ik vond het prachtig dat een zuster zich bezig hield met tuinieren en het erf schoonvegen. Ik zag ook hoe moedig Zuster Bernadette naar de school fietste waar zij les gaf. Ik was onder de indruk van de vriendelijkheid die Zuster Martinetta (van Laarhoven) † uitstraalde. Toen Zuster

Bernadette mij meenam naar een activiteit voor de roepingenacties in de naburige parochiezaal zei zij: 'Kom, treed jij ook in bij PMY?'. Deze woorden bleven mij bezighouden. En deze woorden spoorden mij aan om Zuster PMY te worden. Mijn wil werd ook gesterkt toen ik mee mocht reizen naar Wonosobo om daar een reünie bij te wonen van dove kinderen van de speciale scholen Dena Upakara en Don Bosco in Wonosobo. Voor die gelegenheid kwam Zuster Myriam Thérèse (Bruijns) † naar Indonesië. Ik was verbaasd dat een school zo'n goede contacten onderhield met de alumni.¹ Sommige oud-leerlingen kwamen met hun kinderen. Deze gebeurtenissen hadden mijn voornemen om bij PMY in te treden versterkt.

Hoe werd er in uw omgeving (ouders, broers, zussen, vrienden) gereageerd, toen u ze vertelde dat u het klooster in wilde?

Mijn moeder en mijn jongere zus hadden geen bezwaar dat ik naar het klooster ging, mijn vader wel. Maar al mijn vriendinnen steunden mij.

Geef een schets van uzelf met positieve punten en aandachtspunten.

Positieve eigenschappen van mezelf:
Ik ben blijmoedig, empathisch, dankbaar, gelovig en creatief.

Aandachtspunten:

Daarnaast ben ik vergeetachtig, ongeduldig, traag in taken uitvoeren en traag in reageren en heb moeite met namen van anderen te onthouden.

Is het ook wel eens moeilijk om een zuster te zijn en te leven in gemeenschap? En wat is de kracht, volgens u, van het leven in gemeenschap? Wat betekent voor u een leven in het teken van geloof en spiritualiteit?

Ik kom in de problemen door te moeten samenwerken met zusters die snel kunnen werken en denken, ik kan hen niet bijhouden. De kracht die mij mogelijk maakt om te leven in een gemeenschap is de overtuiging dat God alle zusters lief heeft met wie ik samenleef. De kern van het leven is mijn geloof in de spiritualiteit waar Gods liefde voelbaar is en de eensgezindheid groot.

Wat is uw mooiste ervaring in uw werk ooit? En wat uw moeilijkste?

Het succes in het verkondigen van Gods blijde boodschap is voor mij de mooiste ervaring.

Op welke manier bent u veranderd/gegroeid sinds u ingetreden bent.

Sinds ik zuster ben geworden kan ik mij ontwikkelen in het gebed, Gods aanwezigheid in de medemens ervaren, genieten van fysieke en psychische gezondheid, het samen leven met anderen.

Als u de nieuwe meisjes in het noviciaat een raad zou mogen geven, wat zou dat dan zijn?

Als je eenmaal hebt besloten om naar het klooster te gaan, moet je later geen spijt hebben, want God alleen zal je leiden, en het mogelijk maken dat je gelukkig wordt in alle situaties en condities die je ervaart en tegenkomt. Dit is de boodschap die ik graag doorgeef aan onze nieuwe novicen. <

¹ alumni: oud-studenten

Credit Union Lestari

Het begrip microkrediet¹ is wereldwijd bekend. Koningin Maxima houdt zich daar ook veel mee bezig. Microkrediet geeft leningen uit aan minder draagkrachtigen, die een onderneming willen opstarten. Deze vorm van microkrediet gaat meestal van overheidswege uit of van NGO's² (Niet-Gouvernementele Organisaties). Hoe werkt microkrediet in Indonesië en hoe werkt in het bijzonder Credit Union Lestari in Wonosobo en hoe is het begonnen?

door Zuster Theresianne Trisnawati

Duurzaamheid

Omdat het begonnen is met het helpen van boeren, die bezig waren met het organisch duurzaam telen van gewassen, is destijds gekozen voor de achtervoeging 'Lestari' wat duurzaamheid betekent. Credit Union Lestari had niet de intentie een instituut te worden, maar een levendige vorm van creatieve samenwerking, die ook rekening houdt met culturele verschillen, afhankelijk van achtergrond en levensomstandigheden van de deelnemers. Vanwege het succes was niet te voorkomen, dat CU een instituut is

geworden met vele afdelingen en kantoren in verschillende regio's. De structuur van CU heeft nog altijd hetzelfde levendig karakter en is wijdvertakt onder de minder draagkrachtigen.

Welke krachten hebben geleid tot dit succes?

Het is begonnen met een spaarproject van de kinderen van de zondagschool. Op de zondagschool merkte ik, dat de kinderen weinig onderwijs kregen. Bovendien wilden de niet-katholieke kinderen uit het dorp óók graag meedoen en dus werd besloten op maandag

8

middag na schooltijd met groepen kinderen uit het dorp samen te komen om te leren lezen, schrijven, rekenen enzovoorts en om te leren gaan met geld. Meerdere kinderen van de zondagschool uit die begintijd werken nu bij Credit Union Lestari.

De kinderen brachten iedere week 10 cent mee en dat ging aanvankelijk in hun eigen spaarpot. Op enig moment hebben we alle

spaarpotten bij elkaar gedaan en hebben zeven geitjes kunnen kopen. Zeven kinderen hebben een geitje mee naar huis gekregen met de opdracht het groot te brengen.

Intussen leerden we de kinderen ook om in de praktijk geld te verdienen. Toen het geitje groot genoeg was kon het worden verkocht en kon de schuldlening afgelost worden en zij kregen een nieuwe geit en het geld van de meerwaarde kon worden gebruikt om boeken of kleding te kopen. Omdat ik op dezelfde manier in andere dorpen werkte, heeft dit project zich verspreid.

Door dit project kwam ik ook in contact met hun familieleden. Ze waren geïnteresseerd in de resultaten, met als gevolg dat ze ook wilden deelnemen aan het project. Ze begonnen ook geld te sparen en konden helpen bij de organisatie. De organisatie begon met twaalf personen, namelijk vier echt)paren en vier kinderen. Vanaf het jaar 1998 tot nu 2017 is het aantal deelnemers gegroeid tot 5000 personen. CU Lestari heeft nu negen kantoren verspreid over Midden-Java.

Wat begon met het sparen van centen in een spaarpot, is nu uitgegroeid tot een professionele onderneming met een beheerd kapitaal van miljarden roepia/miljoenen euro's. De onderneming heeft contacten met andere financiële instellingen en is gedigitaliseerd. Iedere deelnemer kan zijn saldo checken via zijn mobiele telefoon (CUSO: Credit Union System Online).

Tot welke groei heeft dit proces geleid?

• Maatschappelijke opbouw

Het succes van Credit Union Lestari is niet alleen gebaseerd op groei van het kapitaal, maar heeft ook een belangrijke maatschappelijke functie. Veel jongeren uit diverse regio's hebben een baan gekregen bij CU.

De boeren hebben een kapitaal kunnen opbouwen, waardoor zij hun bedrijf konden opstarten. Door meer inkomsten in het gezin kregen de kinderen betere voeding en konden ook gaan studeren.

• **Interreligieuze harmonie opbouwen**

Terwijl het project is opgestart vanuit de katholieke gemeenschap is al gauw de moslimgemeenschap erbij betrokken.

Doordat onze zusters, die veel samenwerken met de boeren, geen onderscheid maakten in religie, kregen ook moslims vertrouwen in het project en deden van harte mee. Dit droeg bij aan de samenhang in de dorpen.

• **Opbouw sociale voorzieningen**

De deelnemers van CU Lestari hebben de volgende sociale voorzieningen in het pakket n.l.:

- Bij overlijden krijgt iedere deelnemer tweemaal de eigen spaarinleg uitgekeerd.
- Bij overlijden worden uitvaartkosten uitgekeerd op basis van gemiddelde standaard-

kosten voor het begraven.

- Wie bij overlijden een schuld heeft bij CU Lestari krijgt die kwijtgescholden.
- Ieder deelnemer krijgt subsidie voor zijn kinderen bij de start van nieuw onderwijs.
- Bij huwelijk, bevalling of ziekte krijgt een deelnemer een sociale gift.

CU Lestari is nu nog bezig om voorbereidingen te treffen om te komen tot een pensioenverzekering voor de boeren.

Ieder jaar is er een deelnemersbijeenkomst waar verantwoording wordt afgelegd over de jaarresultaten. Het bedrag van de winst wordt verdeeld onder de deelnemers.

Tot slot

Financiële instellingen ontstaan meestal van overheidswege of middels NGO's, dus de leiding en verantwoordelijkheden liggen aan de top.

CU Lestari is opgebouwd door de gemeenschap en de deelnemers dragen ook zelf de verantwoordelijkheid voor de organisatie.

Omdat kinderen, jongeren, ouders en grootouders hierbij betrokken zijn, zal dit project in de toekomst blijven voortbestaan in de maatschappij.

Wat is de rol van onze Congregatie PMY in dit proces?

Door onze visie dat ook arme mensen over geld moeten kunnen beschikken, is op de zondagschool het sparen met de kinderen begonnen, zoals aan het begin beschreven is.

Dankzij het vertrouwen dat de gemeenschap heeft in de zusters is dit project zo succesvol geworden. Ook nu nog begeleiden de zusters de organisatie op spiritueel gebied en stimuleren zij jongeren op middelbare scholen om het project van Credit Union te leren kennen in de hoop dat jongeren geïnteresseerd worden in maatschappelijke dienstverlening. Niet vanwege commercieel gewin, maar meer als een roeping. <

¹ Microkrediet is een onderdeel van het groter omvattende begrip microfinanciering. Microkredieten zijn kleine leningen (tot maximaal enkele honderden euro's) die voornamelijk worden toegekend aan kleine ondernemers in ontwikkelingslanden die daar, door een gebrek aan onderpand, een vast maandinkomen en een gebrek aan kredietgeschiedenis niet kunnen lenen bij traditionele banken. Een microkrediet verschaft deze ondernemers de mogelijkheid te investeren in bijvoorbeeld de aanschaf van een koe, naaimachine, of een winkel om daarmee hun financiële positie en toekomst te verbeteren. Het gaat hierbij om het helpen zichzelf te

ontwikkelen (ontwikkelen van financiering) en niet alleen om het geven van geld (financiering van ontwikkeling). Microkrediet is in eerste opzet bedoeld en aangeboden als non-profit-initiatief, soms echter ook wel met het oog op winst.

² NGO Een niet-gouvernementele organisatie (of ngo, ook wel non-gouvernementele organisatie) is een organisatie die onafhankelijk is van de overheid en zich op een of andere manier richt op een verondersteld maatschappelijk belang.

Algemene Oversten DMJ - deel 9b

Venantia van Maanen – 1929-1947

Op 7 juli 2017 bestond de Congregatie DMJ 197 jaar. In al die jaren zijn er 16 Algemene Oversten geweest. Van Anna Catharina van Hees in 1820 tot aan Zuster Antonie nu (sinds 2013). In deze serie besteden we aandacht aan de Algemene Oversten die de Congregatie gekend heeft in bijna twee eeuwen DMJ. De bestuursperiode van Zuster Venantia duurde, net als die van haar voorganger Zuster Simplicia, 18 jaar. Nog altijd breidde de Congregatie zich uit en ook kreeg de mensheid (en de Congregatie) te maken met WOII. Daarom zelfs drie delen over haar. In dit tweede deel bespreken we de jaren 1940-1945.

door Zuster Veronie Franken

WOII

12

De zusters kregen in september 1939 al inkwartiering¹ van onze eigen soldaten in de kweekschool en in Oud-Casino, dat ons eigendom geworden was en vóór de afbraak voor allerlei doeleinden werd gebruikt.

Toen nazi-Duitsland op 10 mei 1940 Nederland binnenviel, waren juist de Oversten van de afdelingen in het Moederhuis in retraite. Degenen die dichtbij Den Bosch woonden, konden gemakkelijk terug naar hun eigen gemeenschappen. Voor de Oversten uit het noorden was dat al veel moeilijker. Voortaan werd in het klooster 's nachts gewaakt en als er bommen in de buurt vielen zocht iedereen beschutting in de kelder.

Op 28 juni 1940 kwamen drie Duitse soldaten aan de deur in de Choorstraat voor Rector Rooijackers. De niets vermoedende portierster verwees de heren naar de Papenhulst. Als zij iets van hun bedoelingen begrepen had, dan had zij binnendoor of per telefoon de rector kunnen waarschuwen. Nu belde het driemanschap aan op de Papenhulst. "Ik zal eens zien of hij thuis is", zei de portierster, maar de aanvoerder volgde haar als een

Zuster Venantia

hondje en stond gelijk met haar in de kamer waar de rector rustig zat bij een borreltje met de retraite-pater. Hij kreeg bevel onmiddellijk mee te gaan. Op hetzelfde ogenblik belde de Eerwaarde Moeder op: Of de rector direct wilde komen om Zuster Gonzales te bedie-

nen, die op sterven lag. Onder strenge controle mocht hij even de hoorn opnemen en zeggen dat hij niet kon komen, zonder een reden op te geven. Daarna werd hij weggevoerd. Op 16 juli kwamen de zusters te weten dat hij in een gevangenis in Vught zat. De rector werd vervolgens overgebracht naar de gevangenis van de Alexanderplatz in Berlijn. Vlak vóór Kerstmis 1940 volgde transport naar het concentratiekamp Sachsenhausen, waar hij verbleef van 16 december 1940 tot 8 augustus 1942. Daarna werd hij gedeporteerd naar Dachau. Tijdens dit gedwongen verblijf kwam hij in aanraking met priesters van allerlei nationaliteiten, die verdacht of beschuldigd van oppositie tegen het heersende regime, gevangen werden gehouden. Zijn grote geestkracht, diep geloof en aangeboren optimisme deden hem de beproevingen overleven.

Op 29 april 1945 werd hij door de Amerikanen uit Dachau bevrijd. Enkele jaren waren nodig voor herstel van de gevolgen van zijn internering.

In het geval van Rector Rooijackers was de reden van de gevangenneming dat hij als redacteur van de *Sint Jansklokken* iedere week een artikel had opgenomen van de Duitse Jezüet Muckermann. Artikelen die niet van sympathie getuigden voor de nazi's. Muckermann zelf week bijtijds uit naar Parijs samen met Mgr. Poels. Beiden kwamen door bemiddeling van Amerika in Zwitserland terecht.

Zodra de gezondheid van Rector Rooijackers het toeliet, werd hij benoemd tot rector van het Liefdesgesticht in Hintham (20 februari 1948) om op 12 mei 1950 pastoor-deken in Drunen te worden, voorlopig de redactie van de *Sint Jansklokken*, het latere *Bisdomblad*, voortzettend.

Op 13 juli 1942 werd Mgr. Hendriks, Vicaris van de bisschop en directeur van de Congregatie als gijzelaar naar Haaren gevoerd. Later kwam hij in het gijzelaarskamp in Sint Michielsgestel terecht. Op 25 oktober 1943 kwam hij vrij. De tijd van zijn gevangenschap heeft hij gebruikt om het boekje dat de dagelijkse, wekelijkse en jaarlijkse gebeden van de Zusters bevatte, te herzien en te verbeteren. De officiële titel was voortaan: 'Onze gebeden'.

Ook enkele zusters werden opgepakt. Zuster Theophile Schlüter, werd op een avond 'gehaald'. Zij was immers van Engelse afkomst. De waarheid was, dat haar grootvader van Duitse origine was en haar vader, toen hij twee jaar oud was, vanuit Engeland naar Nederland was gekomen. Zij moest naar het concentratiekamp in Schoorl. Er waren daar 25 zusters bijeen, die besloten zich groot te houden voor de bewakers. Lachend en pratend kwamen zij het kamp binnen, hadden vlug de slaappleatsen in orde gebracht en de werkzaamheden onder elkaar verdeeld. Ieder wilde zich, zoals in het klooster, voor de gemeenschap verdienstelijk maken. Op een dag kwam de commandant het kamp bezoeken en vroeg de namen van de Zusters. "Schlüter"? Dat is een Duitse naam. Wat spreekt u goed Duits! Zij merkte wel dat zij zijn belangstelling had gewekt. "Het ijzer smeden als het heet is!", dacht onze Zuster Theophile. Zij stelde in het Duits een beleefd verzoekschrift op, beklemtoonde dat haar vader vanaf zijn tweede jaar in Nederland had gewoond, dat haar twee neven in de vorige oorlog hun leven voor het vaderland hadden gegeven, dat zij zelf nooit in Engeland was geweest en nog niet eens Engels spreken kon.

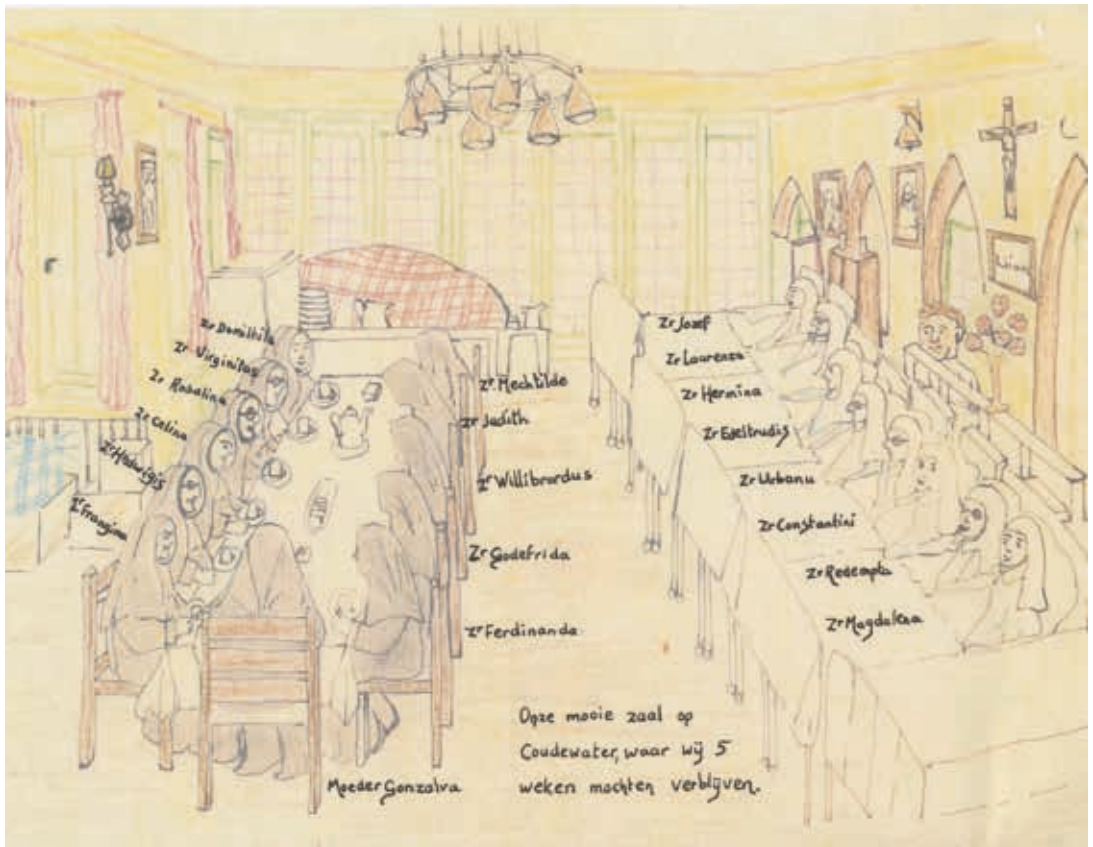
Het gevolg van dat schrijven was, dat zij op een avond om 7 uur aan het Moederhuis aanbelde: vrij!

Zuster Petrus, Lucie Wigman, was van Amerikaanse afkomst. Zij werd naar Amersfoort gebracht. Heren en dames kloosterlingen van verschillende congregaties leefden daar vreedzaam bijeen. 's Zondags kwam men haar vragen, een godsdienstoefening te leiden, waarbij ook protestanten aanwezig waren. Zij wist daar ook gezellige avonden te organiseren, leiding te geven aan spelen enzovoorts, zodat men haar node zag vertrekken toen ook zij na een paar weken vrijgelaten werd.

In de oorlog heeft de Congregatie behalve aan gevangenen en evacués ook nog aan veel

anderen voor korte of langere tijd gastvrijheid verleend. Vooral in het laatste oorlogsjaar konden veel interne leerlingen niet meer naar Den Bosch komen. In het Instituut voor Doven, waar leerlingen uit het hele land kwamen die nu niet konden reizen, is een jaar lang geen les gegeven en vonden ook daar veel evacués onderdak.

In Hintham was een huis voor onze oude en zieke zusters. Zij moesten in oktober 1944 tijdens de zware gevechten in Den Bosch, evacueren naar Coudewater in Rosmalen. De zusters zijn er vijf weken gebleven.

Zuster Redempta Bleeker maakte een tekening met de namen van de Zusters erbij.

Uit de kronieken van de Congregatie 1940–1945

In mei 1985 schreef Zuster Lambertine Eijgenraam het volgende in ons Congregatieblad:

“Nu dit jaar (1985) de gebeurtenissen van de jaren 1940-1945 extra in de aandacht staan, hebben we wat zitten snuffelen in de kronieken van de Congregatie uit die jaren. Hier volgen de sprokkelingen.

Sprokkelingen (korte verzameling van gebeurtenissen)

Rotterdam - 10 mei 1940

“In de nacht van 9 op 10 mei, circa half vier werden we wakker geschud door het geronk van veel vliegmachines. Luchtgevechten, een angstig vermoeden, zou het oorlog zijn?! Om half zes kregen we zekerheid door een telefoon van de pastorie: het vliegveld Waalhaven was al in Duitse handen en op de Waalbrug werd verwoed gestreden. Tegen vijf uur 's middags kwam Pater Wester de refter ingestapt in fantasie-pak met een trui eronder. Wij verbaasd! We durven niet meer in habijt rond te lopen, aldus de Pater, want vanmorgen zijn Broeder Overste en nog twee broeders van de Putse Bocht doodgeschoten en negen anderen gewond – de overigen zijn gevlucht en zochten hun toevlucht op de pastorie. Van alle kanten rees bij ons de vraag of we burgerkleding zouden moeten aantrekken! Eerst zou de Pastoor komen om biecht te horen!”

Grevenbicht - 10 mei 1940

“In Grevenbicht moest op 10 mei 1940 de binnenkeuken ingericht worden als operatiekamer en als eerste opvang voor de gewonden. We zagen de Duitse soldaten binnentrekken. De Pastoor gaf aan de soldaten van het Rode Kruis de generale absolutie. Zij moesten de gewonden ophalen, die bij de sluis lagen. De gewonden werden op een baar door de voordeur binnengebracht.

Wij zaten juist in de vuurlinie tussen het Belgisch fort en het Duitse geschut. De gewonden werden naar Sittard gebracht. Ons werd meegedeeld dat het dorp voor drie uur leeg moest zijn. Men raadde ons aan om in wereldse kleren te vluchten, richting Duitse grens.”

Nijmegen – Akkerlaan - 10 mei 1940

“Toen de machinegeweren knalden, maar vooral toen de Waalbrug sprong, sprongen we het bed uit! Twee uur later waren er al zeventien zusters uit Hatert bij ons, die hun huis hadden moeten verlaten.

De oorlog bracht veel distributie-ellende en narigheid mee. Om de haverklap moest er naar het distributiekantoor worden gegaan, een heel eind de stad in. In lange rijen stonden de mensen te wachten op schoenen- of kolenbonnen.

Als je nog maar genoeg te eten had – de pap werd van allerlei bestanddelen gemaakt, waar je in vreedstijd niet aan gedacht zou hebben: gortmout, roggemeel, mais (en zelfs hostie-pap! Red.)

Erg erger werd het in Nijmegen toen verschillende kloosters in beslag werden genomen: het

Albertinium van de Dominicanen, 't Canisius college, de Nebo en Mariënbosch. In september 1942 werd ons huis gevorderd – we kregen onderdak op Heyendaal bij mevrouw Jurgens.”

Best - Pinksteren 1940.

“Het wordt die dag een machtsvertoon, zoals we nooit hebben kunnen denken.

In drie dikke rijen trekken ze op, ons huis dreunt en davert, ordonnansen rijden langs de onafzienbare colonnes. Officieren in prachtige auto's met stafkaarten in de hand, bestuderen de routes. De toren van Best trekt vooral de aandacht. Het schijnt dat zij zich daar vooral naar oriënteren. Dikwijls wordt voor het kerkplein halt gehouden. De soldaten springen uit de wagens, bestormen de winkels en in een ogenblik zijn ze voorzien van de fijnste bonbondozen en heerlijke gebakjes, kousen, zijden lappen en alles wat er maar in onze goed voorziene winkels te krijgen was.

Dan trekt het weer verder, zingend, marcherend, dan weer gevolgd door een hele stoet paardenvolk, met gloednieuwe zadels en schitterende uitrusting. In één minuut tel ik 100 man infanterie en 1500 man paardenvolk.

Die stoet van manschappen, kanonnen, bruggenstukken, foerage, mitrailleurs, afweerschut en daverende rupswagens blijft duren de hele Pinksterdag en al dat oorlogsmateriaal in een overvloed, onbeschrijfelijk.

Voor het eerst horen we: “Wir fahren nach England.”

Amsterdam, Rustenburgerstraat – winter 1944-1945

“Op 6 juni 1944 is de inval in Normandië. In september werd de slag om Arnhem verloren en in september en oktober, werd het Zuiden van Nederland bevrijd. Voor ons begon een zwarte winter. Alles werd op haren en snaren gezet om niet te verhongeren. Soms gingen op één dag tien zusters lopend op pad, soms vier, vijf uur lang. Langs Houtrakpolder, Legmeer, Sloten, Duivendrecht, Diemen, en Bovenkerk.

Ook boeren die we kenden werden aangeschreven: in Loenen, Houten, Aarlanderveen en de Wieringermeer. Het bestelde kon door de koude winter niet worden vervoerd. We deelden in de gaarkeuken van de pastorie.”

Best - 28 september 1944

“Om 3 uur trok de droeve stoet uit. Het was om nooit te vergeten.

Rector Martin kwam uit Eindhoven met een vrachtwagen om de zusters op te halen, maar voor er een oudje in zat, was de auto al bestormd door mensen, die van alle kanten kwamen opdagen. Een vreselijke tocht naar het kruispunt, voortdurend suisden de kogels en bulderden de kanonnen.

Voetje voor voetje schuifelden onze oude mensen vooruit, helemaal uitgeput door de wekenlange vermoeienissen in de kelder. Zo nu en dan werd bij een boom even gerust, maar steeds werd er maar geroepen: doorlopen!

De Engelsen haalden stoelen uit de huizen om de mensen te laten rusten.

Bij een groep bomen, 500 meter verder, moesten we wachten. Vanaf daar werden we naar Eindhoven gebracht. Vuil en moe en ieder slechts met een deken en een klein pakje kwamen we aan.” Dit is een klein stukje uit het uitvoerige en boeiende verhaal van Best.

Er valt natuurlijk nog veel meer te vertellen over de angst in het zuiden zoals in het Moederhuis, Orthen, Udenhout, Sint-Michielsgestel, de evacuatie van Nijmegen, Driel en Elst, de honger in het noorden en westen – voor velen van ons onvergetelijke verhalen.

Maar ook spreken veel verhalen over dank voor de bijzondere bescherming – geen zuster kwam om door oorlogsgeweld – en onderlinge hulp, solidariteit en gastvrijheid. In tijden van oorlog komen vaak de slechtste eigenschappen in de mens naar boven, maar gelukkig soms ook de beste!

We hebben kunnen ervaren wat vrij zijn betekent en wat bevrijd worden met je doet. Een groot goed dat niet genoeg gewaardeerd kan worden!

Joodsch Lyceum

Al enkele maanden nadat nazi-Duitsland Nederland had bezet, werden de eerste anti-Joodse maatregelen ingesteld. Die begonnen klein en onopvallend: Joden werden ontslagen uit publieke functies en moesten zich als Jood registeren. Er volgden steeds meer maatregelen, waardoor hoe langer hoe meer Joden geïsoleerd raakten van het niet-Joodse deel van de Nederlandse maatschappij. Op 9 mei 1942 werd het dragen van de zogenaamde Jodenster voor alle Joden verplicht. Maar op last van de Duitsers werden eind 1941 al, alle openbare scholen verboden voor Joden. In het najaar van 1941 kregen ouders van Joodse leerlingen te horen dat hun kinderen niet meer welkom waren op de school waar ze zaten, daarom werden er in Nederland negen Joodse Lycea opgericht.

Op het Joodsch Lyceum in 's-Hertogenbosch werden alle kinderen uit de omgeving (Bommelerwaard, Eindhoven, Tilburg, Breda en Oss) ondergebracht. De school heeft slechts een paar maanden gefunctioneerd. In januari en februari van 1942 werden er 'wegens kolenschaarste' en de voortdurende kou geen lessen meer gegeven. In april 1943 zijn alle

leerlingen en leerkrachten in Nederlandse kampen opgesloten, gedeporteerd of ondergedoken. Hierdoor hield de school formeel op te bestaan. Van de 102 leerlingen kwamen 45 jongens en meisjes niet meer terug uit de vernietigingskampen.

In oktober 1994 werd aan de Congregatie gevraagd om medewerking voor een gedenkteken dat geplaatst zou worden op de plek van het Joods Lyceum: ons huidige bestuurshuis op Papenhulst nr. 7.

Ter nagedachtenis werd een plaquette aangebracht aan het gebouw. Op de zwartmarmere plaquette staat de tekst:

17

Op 27 april 1995 is deze plaquette – die door de Congregatie is geadopteerd (én geschonken) – onthuld. Tegelijk met het Joods scholierenmonument in de Casinotuin. <

¹ Huisvesting van militairen bij burgers (niet-militairen)

Bron: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn2/rooijackers>

Bron: <https://www.tracesofwar.nl/sights/12331/Joods-Lyceum-Den-Bosch.htm>

Bron: www.nmkampvught.nl

Bron: https://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/1014/%27s-hertogenbosch%2C-%27joods-scholierenmonument%27

Bron: www.bossche-encyclopedie.nl

Liturgisch Vaatwerk deel 3 van 3

Een kelk, maar ook een ciborie horen bij de liturgieviering. Tijdens de H. Mis, de eucharistieviering, denken we aan de woorden van Jezus Christus, na het avondmaal: "Doe dit tot mijn gedachtenis" ofwel "Blijf dit doen om mij te gedenken." Als we dit doen zijn er een ciborie en een kelk nodig, een broodschaal en een beker. Deze keer kijken we even naar een moderne ciborie, daarna intenser naar een historische kelk.

door Ton Vogel

18 Van de getoonde ciborie is de herkomst onbekend. In het archief is er niets over te vinden. Maar de vormgeving wijst erop dat die van na de oorlog is. Een ciborie is een bewaarplaats voor hosties. Er zit een deksel op met een kruisje, zoals bij elke ciborie. De ciborie in een tabernakel bevat geconsacreerde hosties en is omhuld met een manteltje (velum). De gefotografeerde ciborie heeft een deksel met een kruisje dat niet opvalt,

het zit op de handgreep. Op het deksel staan twee Latijnse spreuken: *vinculum caritatis* - band van liefde en *signum unitatis* - teken van eenheid. Deze teksten spreken voor zich. Deze ciborie wordt wekelijks gebruikt. Het valt misschien niet op, maar hij heeft een bijzondere, golvende schaalvorm.

En nu de kelk:

Volgens de mondelinge overlevering binnen de Congregatie was deze historische drinkbeker van Pastoor Heeren. De kelk werd hem geschonken in 1799 bij zijn priesterwijding. Het geschenk is door een edelsmid in Kortrijk vervaardigd. Het wordt omschreven als een: "Lodewijk XVI verguld zilveren kelk op een ronde voet met versiering van wijnranken, onderbroken door drie gladde verticale banen, waartussen bladwerk".

In de drie vlakken op de voet zijn op een gematteerde ondergrond gedreven voorstellingen aangebracht.

Aan één zijde zien we Christus aan tafel, hij deelt het brood met twee reizigers, de Emmaüsgangers, die verbaasd opkijken. Ze lijken enigszins in verwarring. (Lucas 24, 13-53) De andere zijde van de voet toont de gekruisigde Christus, met Johannes en Maria die naar hem opkijken, heel fragiel en kwetsbaar zoals beide beminden daar staan.

>

Op de derde zijde van de voet is de heel herkenbare Goede Herder uit de parabel afgebeeld. De herder staat op een rotsachtige bodem met enige begroeiing aan weerszijden. De stam van de beker begint aan de onderzijde met palmbladeren, een ronde platte nodus (knoop) en drie gestileerde langgerekte vrouwenlijfjes. We zien althans duidelijk de voetjes en de kopjes met golvende haardracht.

En dan de cuppa, de beker zelf. Die wordt als het ware gedragen door zes gevleugelde engelenkopjes. Telkens houden er twee een medaillon op. De drie medaillons tonen een pelikaan die zich in de borst prikt om zijn jongen te voeden met zijn bloed, een vlammend en gepijnigd hart en daarnaast een doorboord hart en tenslotte een offerdier op een altaar.

De drie afbeeldingen vragen om een toelichting. De pelikaan is al vanouds een symbool voor Christus. Hij gaf Zijn bloed, offerde zich op, om de ander te doen leven. De twee harten: het linker hart lijdt pijn, een doornenkroon omkranst het hart, dat symboliseert het hart van Jezus, dat tevens brandt van liefde. En het andere hart is dat van Maria, dat met een zwaard doorstoken wordt. Dat legt de evangelist Lucas

(Lc. 2, 35) Simeon in de mond als hij het kind Jezus in de armen houdt en zijn ouders toespreekt. Het hart van Maria toont geen doorns, maar bloemen, witte rozen waarschijnlijk. De lichtstralen van het brandend hart verbeelden uiteraard de religieuze bezieling. En nu kijken we naar het offerdier, het ligt niet op een altaar, maar op een boek. Het boek is gesloten met zeven zegels. Nu komen we uit in het Bijbelboek van de Openbaring van Johannes, hoofdstuk 5. De beeldtaal in dit boek is zo rijk en voor ons niet makkelijk logisch te volgen. Het boek kan de toekomst voorstellen, die nog onbereikbaar is, het boek is immers zwaar verzegeld. Op het boek ligt het Lam Gods, Christus, die door zijn lijden

en dood de zeven zegels verbreekt en daardoor een nieuwe toekomst scheidt. De stralen ontspringen aan het Lam Gods en het boek wordt gedragen door wolken.

Tussen de medaillons onderscheiden we korenaren, die vaak samen met wijnranken, eucharistische motieven in de religieuze kunst zijn. De kelk van pastoor Heeren is ruim 29 cm hoog, hij wordt niet meer gebruikt en is veilig opgeborgen. Een geluk dat hij na zijn dood in 1859 niet verloren is gegaan. Een pateen en een lepeltje zijn ook nog aanwezig. <

Met dank aan Anne-Marie Coopmans en Norbert Smulders (pr.)

Mijn jaren in Congo – deel 3 van 3

Het werk van de Zusters DMJ in Congo breidde zich uit tot zorg voor de vele zwerfkinderen en de gevangenen. Zuster Rosa vertelt verder.

door Zuster Rosa de Lima Wigink en Brigitte Lutters

22

“Zoals ik al eerder zei”, gaat zuster Rosa verder, “was er aandacht voor elkaar in Kongo. Mijn vader was gestorven en in die tijd mochten we nog niet naar huis, maar het mee leven van al die mensen dáár, heeft me echt getroost. Enkele weken nadat het bericht van zijn overlijden mij bereikt had, kwam er een oude moeder door het mulle zand naar me toe gesukkeld, steunend op een stok. Meer dan 30 kilometer door de brandende zon, heeft zij afgelegd om naar mij te komen en me te zeggen: “Ik heb gehoord dat je vader is gestorven. Ik kom even bij je zitten.” Kijk, dat gebaar “Ik kom even bij je zitten”,

dat heeft me veel gedaan, heel veel. En dan weer 30 kilometer terug naar huis; wie zou dat hier in Nederland doen?!

In de miljoenenstad Kananga hebben we ons ook ingezet voor straatkinderen. Kinderen van vier jaar en ouder, die dag en nacht op straat zwerven en helemaal voor zichzelf moeten zorgen. Er zijn allerlei oorzaken die hieraan ten grondslag liggen.

Kinderen kunnen thuis zo weinig te eten hebben, dat ze het elders gaan zoeken. Er zijn veel wezen door een steeds oploeiende

Dit kind werk thuis weggejaagd (de boze geest).

Eten uitdelen aan de gevangenen. Het is verboden om de aan handen en voeten geketenden te fotograferen.

oorlog en door sterfte van de ouders. Het we-
melt er namelijk van de ziektes als aids, tbc,
malaria enzovoorts.

Vele kinderen worden ook uitgesloten, ver-
bannen.

Deze jonge kinderen proberen wat te verdie-
nen door kleine karweitjes te doen, bijvoor-
beeld op de markt rondom de kraampjes alles
mooi aan te veggen, of ze helpen de vrouwen
met het sorteren van kleine visjes of ze zeven
bijvoorbeeld het meel. Ze verdienen dan
weliswaar een beetje geld, maar ze blijven de
hele dag honger hebben en stelen een klei-
nigheidje. Maar al is het nog zo weinig, als
ze gesnapt worden door de politie of door de
soldaten belanden ze direct in de gevangenis.

De omstandigheden dáár zijn zo mensont-
erend, dat ik het haast niet kan vertellen.

Maar u moet het toch weten.

De gevangenis in Kananga is een waar con-
centratiekamp, waar enorm wordt geleden.
Er is geen eten, geen water om te drinken
of om je te wassen, geen zeep. Het gevolg
is dat iedereen onder de schurft zit. Het is
een pakhuis met geraamtes en elke dag zijn
er doden. Ruim 300 mensen slapen in een
donker vuil en stinkend hok, zomaar op de
grond, met tweeën of drieën aan elkaar ge-
ketend met zware kettingen. Onder hen zijn
bandieten, criminelen, maar meer van hen
zijn onschuldige mensen. Ook veel (straat)
kinderen dus, die – omdat ze honger hadden
– een handje maïs gestolen hebben om te
kunnen overleven.

Hemelschreiend.

Samen met een Congolese moeder (mamu
Martine), ging ik elke dag naar de gevangenis

toe. Het is niet om aan te zien en de stank is niet te harden en elke dag lag daar weer een dode omgeven door mieren en vliegen. Mamu Martine kon er de eerste nachten niet van slapen en schaamde zich dat haar volk dit elkaar zo aan kon doen. De gevangenen werden ook afgeranseld op hun blote ruggen. Na verloop van tijd werd er wat eten beschikbaar gesteld voor hen die er het slechtst aan toe waren. Wij hebben veel kinderen vrij kunnen krijgen, maar ook velen niet. Dit is geen plaats voor mensen, zeker geen plaats voor kinderen!

24 Nu moet u niet denken dat alle kinderen in Afrika zo'n leven leiden. Er zijn heel veel goede en mooie gezinnen, heel veel gelukkige en blijde kinderen, die naar school gaan en verder mogen studeren en die thuis ook echt liefde ontvangen. Maar er is, zoals gezegd, ook een grote groep kinderen die uitgestoten zijn of verbannen worden. Waarom? Ik zal een voorbeeld geven: Vader, moeder, broer of zusje sterft, door ziekte of door een ongeluk. In veel families krijgt één van de kinderen de schuld. In hun gedachten huist de boze geest in dat kind en het krijgt de schuld dat moeder of een ander familielid gestorven is. "Ga weg, je maakt ons ook nog dood, ga de straat maar op, zie je maar te redden". Dit wordt zó vaak tegen het kind gezegd dat het er zelf in gaat geloven. Een soort hersenspoeling. Arm kind, het kan er niets aan doen. Het heeft geen thuis meer, moet buiten slapen, zomaar in de modder, of op een stukje karton. Ze worden mager, hun kleren slijten, ze gaan er onverzorgd en vies uitzien. De mensen worden daarom ook bang van deze kinderen en zijn bevreesd dat zij ook hen zullen doden!

Ik ging altijd op m'n fiets naar de gevangenis en dan zag ik deze kinderen op straat zwerfen, terwijl ze door iedereen werden weggejaagd. Dan stapte ik van m'n fiets af, gaf

hen een hand en praatte met hen. Ik voelde dan aan die kinderen: Er zijn tòch mensen die om ons geven. Als ik daar dan zo met hen stond te praten over waar ze die nacht geslapen hadden of dat ze heimwee hadden naar huis, dan kwamen er in een mum van tijd volwassenen omheen staan en begonnen die kinderen weg te jagen. Die mensen dachten dat ik bescherming nodig had en waren bezorgd dat de kinderen mij zouden willen doden. Dan zei ik "Jaag ze alstublieft niet weg, ik wil ze graag meenemen naar ons Luisterhuis".

Midden in de stad hadden wij namelijk een eenvoudig huis laten bouwen, het Luisterhuis. Daar lieten we deze kinderen spelen, ze kregen er water en zeep om zich te wassen, hun wonden werden er verzorgd, ze kregen te eten en te drinken.

Het was vooral door naar hen te luisteren en spelletjes met hen te doen, waar je hun vertrouwen mee kon winnen. En er kwamen dan verhalen over thuis, hun familie en het enorme heimwee naar huis. Ze wilden zó graag naar hun ouders, maar ze mochten niet thuiskomen en dat durfden ze ook niet. Het doel van ons werk was om de kinderen weer een tijdelijk thuis te bezorgen en vooral te bemiddelen in terugkeer naar hun eigen familie.

Ik heb wat gelopen, gefietst en in bussen gezeten met deze kinderen! Soms wel tien keer naar dezelfde familie en soms mocht eindelijk het kind weer thuiskomen. Soms ook niet.

Als zo'n kind terug ging naar huis, kreeg het van ons kleren. Ik vergeet nooit dat ik aan een jongetje van acht jaar een broekje en een bloesje gaf. Hij keek zo beteuterd, dat ik hem vroeg: "Ben je niet blij?" "Er zit geen zak in", zei hij "en als ik ratten ga vangen kan ik ze dus niet in m'n zak stoppen" (ratten zijn voor hen een lekkernij). Ik gaf hem daarom

een andere broek met een grote zak erin. Hij glunderde: “Nu kan ik heel veel ratten vangen en er ook een paar aan m’n vriendjes geven”. Ja, zelf zo’n honger hebben en toch nog denken aan je vriendjes.

‘Er zijn voor die ander’, was en is mijn diepste roeping, zowel hier als in Congo. Al zoekende in beweging blijven naar hoe je dat kunt doen, dat was toen en nu nog altijd mijn streven. Ja ik ben God dankbaar dat ik zijn mensen in Afrika heb mogen helpen, dat ik naast hen

mocht leven en hen bij mocht staan in hun laatste uren.

Dat ik mocht luisteren naar de muziek van de tamtam en mocht genieten van de mooiste sterrenhemel ter wereld!

Dankbaar dat ik een heel klein beetje bij kon dragen in de strijd tegen onrechtvaardigheid, armoede, corruptie en ziekte. Dat we veel hebben kunnen betekenen voor de bewustwording van mensen.

Het is niet zo dat we alleen maar dingen hebben ‘gebracht’. Ik heb heel veel terug gekregen en ik heb zo veel van de Afrikanen geleerd. Van hen leerde ik wat blijheid is, tevredenheid, gastvrijheid en een godsvertrouwen. Ik leerde delen en echt gelukkig te zijn met weinig.

Vertrek uit Congo

Tussen 1959 en 1999 zijn er in het totaal 24 Zusters DMJ uitgezonden geweest naar Congo. Zuster Birgitta (Hoogeboom† red.) en ik vertrokken er in november 1999 als de twee laatsten. Tussentijds ben ik een periode van vijf jaar terug in Nederland geweest. 30 Jaar was Congo ons thuisland en we lieten er veel vrienden achter.

Bekwame Congolezen namen het werk van ons, de zusters, over.

Terug in Nederland

Inmiddels ben ik alweer achttien jaar terug in Nederland, waarin veel is gebeurd.

Het was niet makkelijk om weer aan Nederland te wennen na zoveel jaren weggeweest te zijn. Ik moest opnieuw mijn weg vinden en dat gold ook voor alle andere missionarissen.

Haast dagelijks denk ik terug aan mijn tijd in Congo en de ontmoetingen die ik er had. Congo is een beetje in mij gaan zitten. <

Maria

Maria, vrouw, met een hart van goud
een inspiratie voor velen, jong en oud
waar dan ook ter wereld, arm en rijk
geen vrouw van theorie maar van praktijk.

Zij zei volmondig ja op het ontvangen van de Geest,
hoewel zij toch bevreesd moet zijn geweest.

Zij bracht een Zoon ter wereld en stichtte een gezin
kleine Jezus was slechts het begin
van Gods wonderdaden op aarde,
Zijn liefde voor de mens,
de volgelingen die Hij vergaarde,
Zijn vertrouwen was intens.

Het was Maria, Moeder Gods,
die Hem steunde dag en nacht,
met Hem lachte, met Hem huilde,
die Hem heeft grootgebracht.

Soms de wanhoop nabij was
als Hij weer iets had bedacht
met gevolgen en gevaren,
sterk en vol wilskracht.

Ze was vol aandacht en vol liefde,
vol toewijding, vol vuur.
Ze biedt ons bescherming en troost,
ook in ons laatste uur.
Als we bang zijn of verdrietig,
boos zijn of gekrenkt,
weet zij ons terug te brengen
bij de Liefde die Hij ons schenkt.

Maria,
jouw geloof en jouw vertrouwen,
jouw aandachtige aanwezigheid.
Jouw voorspraak en jouw bijstand,
jouw eenvoud en geborgenheid.

Blijf ons leiden op de weg,
zoals jij, vol van genade,
dat we niet ten ondergaan
en Hij ons verlost van al het kwade.

Laat ons bidden voor de vrede
in de wereld om ons heen
Laat ons bidden voor de schepping
voor alles en iedereen.

Bernice Reintjens

ACTUALITEITEN

Jubilea in 2018

80 jaar in het klooster:

1938 – 27 december – 2018

Zuster Marie Bernadette Romeijnders, Moederhuis 's-Hertogenbosch

70 jaar in het klooster:

1948 – 27 december – 2018

Zuster Gabriël, Moederhuis 's-Hertogenbosch

60 jaar in het klooster:

1958 – 4 januari – 2018

Zuster Longina Verboort, Sint Jozefoord Nuland

1958 – 4 januari – 2018

Zuster Giovanni van Lochem, Sint Jozefoord Nuland

50 jaar in het klooster:

1968 – 16 februari – 2018

Zuster Bernadette Liem Song Liang, Wonosobo

1968 – 29 december – 2018

Zuster Cecilia Sumiyati, Jakarta

25 jaar in het klooster:

1993 – 7 juli – 2018

Zuster Theresianne Trisnawati

Tapijten voor Vrede

door Zuster Lisette Swanenberg

De cirkel van het jaar is bijna rond. De herfst heeft grondig haar werk gedaan. Het seizoen van de oogst heeft weer allerlei zaden en vruchten uitgedeeld en ons laten genieten van de mooie kleuren. Maar de herfst is ook het seizoen van verval en vergankelijkheid. Zichtbaar in de plantenskeletten en de afgefallen bladeren. Het geleefde leven teruggegeven aan de natuur.

En ver van hier hebben onverhoeds tropische stormen en orkanen heel veel mensen overvallen. St. Maarten en Mexico staan nog op ons netvlies gebrand. Modderstromen en vloedgolven, mensen bedolven onder puinhopen. Vernieling en chaos overal. En geen ark van Noë in het zicht, waar ze een veilig heenkomen konden vinden.

Wij mensen kunnen niet leven met chaos. En toch worden we iedere dag weer overspoeld door oorlog, geweld en conflicten. Het kan ons een gevoel van onmacht geven.

Iemand zei eens: "Ik kan er niet meer tegen. Ik sta soms huilend op de stoep van mijn ziel met zoveel levensvragen".

En toen was er de Vredesweek en werden onze gevoelens van onmacht aangesproken en werd er een beroep gedaan op onze verbeeldingskracht. Die kracht is enorm. Die geeft ons de kans om te midden van chaos en ellende een voorstelling te maken van een vreedzame en rechtvaardige wereld. In die week kwam in het Moederhuis een beeldend kunstenaar, Marianne van Heeswijk. Een jonge, enthousiaste vrouw met de kracht van de verbeelding. Die scheppingskracht was het thema van deze week. Samen met vrijwilligers en vluchtelingen legt zij op veel plaatsen een 'Tapijt voor Vrede'. Hier in Den Bosch op het Kerkplein, in Amsterdam op de Dam, in Utrecht bij de Dom en acht weken lang in het Tropenmuseum met iedere week een ander symbool van verschillende religies.

Er is het symbool van de vredesduif en die van het alziend oog. Het alziend oog is een symbool waarbij een oog omgeven wordt door stralen en soms door een driehoek. Oorspronkelijk komt het symbool uit Egypte en diende daar als symbool voor de zonnegod Horus. Een ander gebruikt symbool zijn de Chinese begrippen Yin en Yang. Deze begrippen verwijzen naar twee tegengestelde principes en

ACTUALITEITEN

30

symboliseren de kosmische dualiteit. Ook de hand van Fatima wordt als symbool opgeworpen. Die staat voor de favoriete dochter van de profeet. De naam Fatima heeft een Semitische oorsprong en betekent letterlijk "vijf". Het symbool staat voor geluk. We zien ook Ganesha terug in symboliek. Een Hindoestaanse godheid in de vorm van een olifant. Hij is de god van kennis en wijsheid, neemt hindernissen weg en is de beschermheilige van de reizigers.

En dan de woorden van vrede in alle talen. Marianne vertelde dat ze een keer naar het Japanse woord voor vrede zochten. Maar niemand wist het. Ze liep even de stad in met de hoop een Japanner tegen te komen. En dat gebeurde, het waren er twee. Ze werden meegetroond naar het tapijt en bouwden samen aan hun woord voor vrede.

Wereldwijde symbolen opgebouwd door vrijwilligers en vluchtelingen. Vluchtelingen... Mensen die bijna nog geen woord Nederlands spreken, maar zonder woorden meebouwen en elkaar ontmoeten op de werkvloer van de vrede. En tegelijkertijd wordt hun woordenschat uitgebreid. Soms hebben ze tijdens de inburgeringscursus al enkele Nederlandse woorden en letters geleerd. Zoals de 'korte ei' van kippenei. En de 'lange ij' van ijsje.

En zo werden wij ook aan het werk gezet en gemobiliseerd voor de vrede. Op onze knieën of op de stoel. Om orde en harmonie te scheppen in een chaos van gekleurde dopjes, deksels, kroonkurken, cd's en elpees. Een karrevracht aan waardeloos materiaal. Onder de leiding van Marianne en met behulp van vrijwilligers werd er in één middag een tapijt van vrede gelegd. Er werden bloemen tevoor-

schijn getoverd op grote, rode plastic deksels en kleine zwarte dopjes vormden het woord 'Vrede en Damai'. Vrede in Nederland en Indonesië. Een schitterend schouwspel, ontstaan uit verbinding, ontmoeting, samenwerking en vooral enthousiasme. De kracht van de verbeelding.

In haar boekje: 'Kleur je hart' lees ik: "Wat als we allemaal een keer in elkaars schoenen zouden lopen? Allemaal een keer man-vrouw, zwart-blank, arm-rijk, gezond-ziek, homo-hete-

ro, gelovig-ongelovig, slim-dom zouden zijn? Wat zouden we voelen, denken, ervaren, zijn?"

Het tapijt is weer 'opgerold' en zoekt weer een andere ontmoetingsplek. Maar in mijn herinnering leven de dopjes en de kroonkurken voort. Ik heb nog nooit in mijn keuken, zo bewust naar het dopje van de azijnfles en naar het mooie, kleurrijke dekseltje van de jampot gekeken. Wegwerpmateriaal, maar nu voortaan, een blijvende referentie naar vrede. Zo simpel kan het zijn. <

Dromen van Vrede

Dromen van vrede, wie maakt ze waar?
Die durft te geloven, dat onder komt boven.
hemel en aarde raken elkaar.

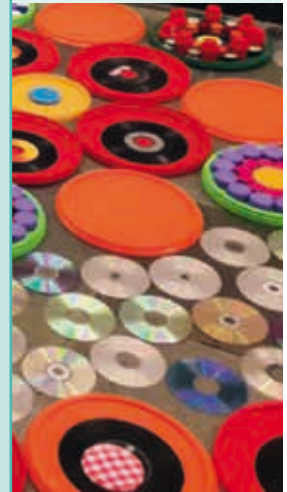
Koud zijn de dagen, koud het heelal,
brandend de vraag naar wat komen zal.
Toekomst, nieuw leven, geboortepijn,
zal ervoor ons toch verlossing zijn?

Haat kleurt de hemel, verscheurt het land.
mens op de vlucht gaat van hand tot hand.
Nergens rust en geen steen voor zijn hoofd.
Is dat de vrede aan ons beloofd?

Voor wie wil zien een licht in de nacht,
niet oogverblindend, een zachte kracht,
maakt mededogend wat is verward,
mensen geven de wereld een hart.

Kijk naar het kind, Gods blik houdt je vast,
vrede vind je alleen op de tast,
mens nieuwgeboren hoor je het niet?
dichtbij ons klinkt een nieuw vredeslied.

Louis Nabbe

ACTUALITEITEN

Kerst in Polen

Elk land heeft zijn eigen tradities, vooral met Kerst. Ook Polen kent de prachtigste kersttradities, die zoveel rijker zijn dan dat we ze in Nederland kennen. Hoe wordt Kerst precies gevierd in Polen? Ik vroeg het een medewerkster in het Moederhuis, Regina Kazmierczak.

door Brigitte Lutters

Wie ben je en waar kom je vandaan?

Ik ben Regina Kazmierczak en ik kom uit Polen. Ik ben geboren in Wyszkow een stad in het noordoosten van Polen. Voor mijn studie verhuisde ik naar het zuidwesten van het land, naar de stad Piotrkow Trybunalski, waar ik economie ging studeren aan de universiteit.

In 1984 ontmoette ik daar Henryk Kazmierczak, waarmee ik trouwde en waarmee ik samen twee dochters kreeg. Patrysia-Paulina en Angelina-Natalija. In 2008 besloten Henryk en ik dat we in Nederland zouden gaan werken om de studies van onze dochters te kunnen financieren. In 2009 vertrokken we. We vonden allebei werk, ik bij de Zusters DMJ, de Zusters

van de Choorstraat. Eerst woonden we een tijd in 's-Hertogenbosch en sinds 2012 wonen we in Vught.

Inmiddels hebben we kleinkinderen en bezoeken we Polen zo vaak we kunnen en vooral met Kerst!

Hoe wordt kerst in Polen gevierd?

Kerst wordt in Polen uitgebreid gevierd en vooral in familieverband. De sfeer is huiselijk, warm en vol plezier. Hoewel voor de Kerk Pasen het belangrijkste is, vinden de Polen zelf

De stad Piotrkow Trybunalski in Polen

Kerstmis het meest belangrijk. In de hele periode van de Advent gaan veel Polen dagelijks naar de kerk. Elke ochtend is er een ceremonie om 7.00 uur heel speciaal met kaarslicht - als kind vond ik dat helemaal geweldig!

De voorbereidingen voor Kerst starten normaal gesproken half november, dan kun je al veranderingen zien in de dorpen en steden. Straten en pleinen worden versierd. Er is veel sfeerverlichting en er worden kerstbomen gezet.

Officieel zijn er twee kerstdagen, maar de kerstavond hoort daar ook bij. En dat is wat mij betreft de mooiste avond van het jaar.

Op 24 december zijn we druk tot laat in de middag met allerlei voorbereidingen.

We bereiden het diner voor, maken het huis schoon, dekken een mooie kersttafel en maken – niet te vergeten – onszelf mooi! De meeste families komen samen op kerstavond, normaal gesproken bij opa en oma thuis.

Elkaar cadeautjes geven is ook een belangrijk onderdeel van kerstavond.

De kerstman komt vaak langs (als er kleine kinderen zijn). Een populaire traditie is dat alle cadeautjes onder de kerstboom worden gelegd met de namen van de ontvangers erop. Na het eten ren je naar de boom om je cadeaus te pakken. Soms wordt er een 'winnaar' aangewezen (meestal de jongste van de familie), die alle cadeautjes mag verdelen.

Na het speciale kerstdiner op kerstavond en

het verzamelen (en geven) van de cadeautjes is er om middernacht een grote viering in de kerk. Na de mis eten we allerlei heerlijkheden, cakes, snoepjes, noten en fruit.

Welke Poolse kersttradities zijn het meest bijzonder?

In de kerk wordt een kaars gewijd. Die wordt thuis aangestoken en met deze kaars worden de andere kaarsen aangestoken.

Een hele bijzondere traditie in Polen is ook het delen van de kersthostie of heilige wafel met daarbij de kerstwensen. Dat gebeurt bij haast alle families.

De kersttafel dekken we met hooi onder een wit tafellaken, als symbool voor de armoede van Jezus. En we houden altijd een plaats vrij voor een onverwachte gast. Die plek aan tafel wordt ook gedekt met borden en bestek want er moet altijd een onverwachte gast, zoals een dakloze, mogen aanzitten.

Met Kerst mag niemand alleen zijn.

Daarnaast schrijft de traditie voor dat we altijd precies twaalf gerechten op tafel hebben staan. Dit zijn over het algemeen geen vaste gerechten, elke streek heeft haar eigen culinaire tradities. Maar toch zie je vaak steeds dezelfde soort gerechten terugkomen.

Het avondeten – zonder vlees, alleen vis – en in de katholieke traditie het eten tijdens het vasten.

Welke kerstevanementen kun je aanraden om te bezoeken in Polen?

Er zijn niet echt kerstmarkten in Polen, geen bekende althans. Kerstfestivals en concerten zijn wel heel erg populair tijdens de kerstperiode, waar mensen kerstliederen zingen of prachtige klassieke muziek maken. Er zijn ook grappige kerstconcerten. Er is ook altijd veel entertainment op televisie tijdens de kerstdagen, met optredens van populaire zangers. >

34

Zoals gezegd gaat de hele familie naar de Nachtmis, die door heel veel mensen wordt bezocht en soms tweeënhalf uur duurt.

Wat wordt er met Kerst gegeten en gedronken in Polen?

Van de twaalf gerechten die op tafel staan, moet iedereen proeven.

Pierogi

1. Pierogi: dumplings met zuurkool en paddestoelen. Het zijn lapjes deeg met een hartige vulling die worden gevouwen in de vorm van een halve maan.
2. Karper in gelei met groente, haring, en champignonvulling uit de oven.
3. Traditionele vissoep.
4. Rode bietensoep met speciale dumplings.
5. Zuurkool met gedroogde champignons.
6. Zuurkool met bonen.
7. Compote van gedroogd fruit.
8. In Oost-Polen is de Kutia (zoete korrelpudding) die van maanzaad en gekookte tarwe met honing, noten en rozijnen wordt gemaakt, erg populair.
9. Piernik-gingerbread cake (een soort speculaascake).
10. Maanzaadcake.
11. Sernik-cheesecake (een zachte, zoete taart die met kaas wordt gemaakt).
12. Honing en noten.

Gedronken wordt een soort bowl met peren, appels, pruimen en kersen.

Decemberrecept

Pierogi

Wilt u het zelf maken?

Hier is het recept:

Ingrediënten:

Voor het deeg: 4 kopjes bloem – zout - 2 eetlepels olie - 2 kopjes warm water - een schaal - een theedoek.

Voor de vulling: 500 gram gedroogde paddenstoelen - 1 kilo ongekookte zuurkool – peper en zout – olijfolie - 3 uien (gesnipperd) – groentebouillon-blokje - verse peterselie (fijn gesneden).

Bereiding:

Was de champignons en laat ze minstens 6 uur in een pan met koud water staan. Breng de pan de volgende dag aan de kook, voeg de bouillon toe en kook tot de paddenstoelen zacht zijn. Voeg zout en peper toe naar smaak. Bak de uien in olijfolie in een grote pan, voeg de zuurkool toe en bak het geheel een paar minuten, voeg vervolgens het kookwater (ongeveer 2 kopjes) van het paddenstoelenwater toe en voeg de paddenstoelen zelf toe. Kook ongeveer twee uur tot de zuurkool helemaal zacht is. Meng het mengsel goed en stamp het geheel. Voeg de peterselie toe.

Haal de bloem door een zeef en maak vervolgens een klein gat in het midden van de bloem, voeg daar een snufje zout en de olie aan toe. Voeg beetje bij beetje warm water toe en kneed het deeg, terwijl je de bloem van de buitenkant richting het holletje met olie en zout beweegt. Kneed het deeg tot het zacht en flexibel is. Doe het in een schaal en leg er een theedoek overheen. Doe vervolgens water in een pan met een beetje zout en breng het aan de kook.

Verdeel het deeg in twee delen. Rol er grote pannenkoeken van. Snijd vervolgens kleine cirkeltjes uit met bijvoorbeeld een klein mes of een deegsnijder. Vul de deeggrondjes, vouw dicht en kook de dumplings tot ze zacht zijn (3 tot 5 minuten). Serveer met gebakken uitjes.

Eet smakelijk! <

Wereldgebedsdag

door Erica op 't Hoog (Stafmedewerker communicatie KNR)

Op 1 september werd in 's-Hertogenbosch ter gelegenheid van de Wereldgebedsdag voor de Schepping een processie gehouden. "Een mooi initiatief", volgens enkele deelnemers.

In juni 2015 toen de encycliek *Laudato Si'* werd gepubliceerd, kondigde Paus Franciscus voor de rooms-katholieke kerk een jaarlijks te houden gebedsdag voor de schepping aan. Hij sloot daarbij aan bij een initiatief dat in de orthodoxe kerken al langer bestaat.

landbouw. Vervolgens vertrok de stoet naar het Noordbrabants Museum. Hier werd stil gestaan bij mensen die ontheemd raken door de klimaatverandering en de gevolgen daarvan. Anouk Willemsen van Vluchtelingen in de Knel gaf aan dat mensen die opkomen voor de schepping en het milieu soms vervolgd worden en uiteindelijk zelfs op de vlucht moeten. Ook vroeg ze aandacht voor een menswaardige opvang van deze mensen.

Ruimte voor de natuur en het water

Vervolgens ging de tocht verder naar het Bossche Broek, waar gesproken werd over het belang van water. Water betekent leven, zonder water gaat alles dood, maar water kan ook bedreigend zijn. Gerjan Verhoeff, medeverantwoordelijk voor het project ruimte voor de rivier, liet de deelnemers zien hoe door ruimte te bieden aan het overtollige water de veiligheid van de mensen die aan de rivieren wonen gewaarborgd kan worden en hoe hierbij niet alleen ruimte aan het water wordt gegeven maar ook aan de natuur.

Oecumenisch initiatief

De oecumenische viering in Den Bosch was georganiseerd door de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR), het bisdom Den Bosch en het Beraad van Kerken in Den Bosch en werd voor de eerste keer in deze vorm gehouden. Na de openingsviering in de Grote Kerk trok de processie met meer dan 75 deelnemers door de stad om op verschillende plaatsen stil te staan bij diverse aspecten rond zorg voor de schepping. Bij elke zogenaamde statie was ruimte voor een korte inleiding, een Bijbeltekst en een gebed. Een kleine impressie.

Voeding en vluchtelingen

De eerste statie was op de biologische markt waar gesproken werd over de manier waarop wij omgaan met ons voedsel en met de

Indonesië

De volgende statie was bij de Congregatie Dochters van Maria en Jozef (ook bekend als de Zusters van de Choorstraat). Algemeen Overste Zuster Antonie Ardatin sprak over het werk van haar medezusters in Indonesië die samen met kleine boeren proberen om met natuurlijke methoden de productie van rijst en soja op hun akkers te verbeteren met respect voor de natuur.

Ieder mens is waardevol

De laatste statie was in de tuin van de Sint Janskathedraal waar het Pastoraal Uitzendbureau (PUB) en SOS Kringloop zich presenteren. Mensen en spullen krijgen bij deze organisaties een tweede en ook nog een derde kans want ieder mens is waardevol.

Slotviering

De middag werd afgesloten met een viering in de Sint Janskathedraal. Mede-organisator ds. Geersing (gereformeerd vrijgemaakt) blikte terug op de tocht en de verschillende plekken en aspecten van zorg voor het klimaat waarbij de deelnemers hadden stil gestaan. Mgr. de Korte hield een korte overweging waarin hij verwees naar de encycliek Laudato Si' en de oproep van paus Franciscus om samen met alle mensen van goede wil op te blijven komen voor alle leven en de hele schepping. Hij sprak over de integrale ecologie die de paus in zijn encycliek beschrijft: de aarde en de schepping zijn ons gemeenschappelijk huis en alles wat daar leeft houdt verband met elkaar.

Tijdens de processie werd van iedere plek een symbool meegenomen dat verband hield met het verhaal dat er verteld werd. De symbolen werden tijdens de slotviering bij het altaar gezet.

Boodschap van de paus en de patriarch

Op 1 september brachten paus Franciscus en de patriarch van Constantinopel ook een gezamenlijke boodschap uit ter gelegenheid van deze wereldgebedsdag voor de schepping.

Periode van de schepping

De wereldgebedsdag voor de schepping vormt de start van een periode voor de schepping die duurt tot 4 oktober, de feestdag van de H. Franciscus van Assisi. Op de website laudato-si.nl vindt u bouwstenen voor liturgie om aandacht te besteden aan deze periode en tips voor duurzaamheid. <

Algemene overste DMJ: Zuster Antonie Ardatin

De herberg

door Zuster Augusta de Groot

In ons dorp waren er in mijn jeugd misschien twee of drie kleine herbergen. Er werd wat gedronken, gebiljart en gepraat en op zondagmorgen - na de hoogmis - gingen de mannen daar een borreltje drinken en de week bespreken.

In deze tijd hoor je het woord herberg nog nauwelijks en zijn er waarschijnlijk weinig of geen herbergen meer zoals toen. Cafés en restaurants zijn er nog wel.

38

Maar ook al zijn er haast geen herbergen meer, het woord herbergen kennen we nog wel. Iemand een plek geven voor de nacht is iemand herbergen. Maar je kunt ook iets herbergen, opnieuw een plaats geven en dat doen we vaak niet zo bewust. Eén woord met meerdere betekenissen.

Het is al spoedig Kerstmis en dan horen wij weer het verhaal over hoe Jozef en Maria zochten naar een warme en veilige plek, waar ze uit konden rusten en waar Maria haar kindje geboren kon laten worden. Maar overal kregen ze te horen: "We hebben geen plaats, we zitten vol".

Ook dat horen we in de wereld van vandaag. "Er is hier geen plaats. Eigen volk eerst. Zie maar dat je een plekje vindt, als het maar niet bij ons is!".

Gastvrijheid is bij velen ver te zoeken.

Kan er dan niemand wat opschuiven, wat inschuiven, wat ruimte maken, wat goede wil tonen? Écht gastvrij zijn, is wat van je eigen ruimte inleveren, zodat de ander er óók mag zijn.

Gastvrijheid, mensen herbergen, opnemen en hen een plek geven, heeft alles te maken met barmhartigheid, maar misschien nog meer met wårmhartigheid. Ruimte creëren en géven om iets nieuws te doen ontstaan.

Wij hebben en kennen grote voorbeelden van personen die anderen en God ruimte gaven. Maria had met haar ja-woord God de ruimte gegeven om in haar te werken en door dit gegeven woord ontstond er plaats in de warmste plek die zij had, haar baarmoeder. Maria maakte plaats en God vulde die ruimte in.

Telkens opnieuw maakt God plaats voor ons zodat wij opnieuw geboren kunnen worden. En in onze warmste plekken wordt steeds weer ruimte gemaakt om Gods Zoon, Emmanuël te ontvangen.

Mogen wij het beleven, dat wij Gods herberg mogen zijn of worden, waar plaats is voor vriend en vreemde. Dat wij en zij niet langer verloren lopen of elkaar niet zien, maar dat wij warmhartige mensen mogen zijn in God geborgen. <

Iconen

U bent sinds 2010 gewend in deze rubriek een icoon uitgelegd te krijgen door Zuster Leonie. Nu zij is overleden een dankwoord aan haar namens de redactie van de Heeriaan.

door Brigitte Lutters

In een interview dat ik met haar had in 2011 vertelde ze me dat voor háár iconen zijn gaan leven nadat zij aan een retraite had deelgenomen waar iconen schilderen een onderdeel van uitmaakte. Daar is een passie ontstaan die haar rijker en dieper heeft gemaakt. Ze werden zó belangrijk voor haar dat ze in datzelfde interview zei dat ze zonder iconen niet meer zou kunnen leven. En ook: “Iconen schilderen is mijn manier van het tastbaar maken van mijn geloof”.

Meestal dacht Zuster Leonie al na over een volgende icoon, nog voor dat de Heeriaan uit moest komen. Ze wilde het dan graag uitvoerig met je bespreken. Anne-Marie Coopmans en ik hebben heel wat iconen met haar doorgenomen. Marie Louise van Daele was altijd bereid een goede foto te maken van de – vaak door haar zelfgemaakte – icoon.

>

Toch werd de druk om viermaal per jaar een icoon uit te leggen te veel voor haar en in de zomer van 2016 zei ze dan ook – in de Heeriaan – dat het mooi geweest was. Dat Zuster Leonie het niet echt kon loslaten bleek uit het herfstnummer: daar pakte ze de rubriek Iconen weer op, alsof ze nooit afscheid genomen had.

Een icoon met een bijzondere betekenis was voor haar de Drievuldigheidsicoon (de heilige Drie-eenheid). Deze icoon prijkt ook op haar gedachtenisprentje.

Vlak voor haar dood leende ze me het boekje uit 'Iconen op rijm' van Paul Brenninkmeijer. Ook daarin staat de heilige drie-eenheidsicoon afgebeeld. Het gedicht dat Paul Brenninkmeijer erbij heeft geschreven is voor ons een hommage aan Zuster Leonie. <

Gastvrijheid

*Drie vreemden door Abraham ontvangen
beloven hem een zoon maar Sara lacht
vervulling van een diep verlangen
komt altijd onverwacht.*

*Engelen ongeweten onthaald
openbaren een geheimenis
hoe God hier neergedaald
niet eenzaam is.*

*Vader, Zoon en Geest symbolisch weergegeven
liefdevolle ogentaal
zichzelf schenkend leven
de kelk van het offermaal.*

*Cirkel, kruis en driehoek te bespeuren
harmonie en evenwicht
in transparante zachte kleuren
straalt het licht.*

*Dit visioen ontstaan
na gruwelijke tijden
maakt wie is aangedaan
tot gast en ingewijde.*

Paul Brenninkmeijer

Zuster Lisette (Cordaid)

Overgenomen uit Cordaid nr. 5 2017

‘Ik had niet geleerd om afstand te nemen’

Zuster Lisette Swanenberg woonde 22 jaar in Congo, waar ze met steun van Mensen in Nood vijf dovescholen oprichtte. Hoe kijkt ze terug op het missiewerk? ‘Ik zou het nu heel anders aanpakken.’

Dove kinderen worden in Congo beschouwd als heksenkinderen. Hoe doorbreek je die gedachte?
‘Eerder hadden we een weeshuis opgericht. Ouders drukten hun kind in onze armen. “Hier, dit is jullie kind.” Vervolgens kwamen ze nooit meer terug. Daar hadden we van geleerd: we maakten veel werk van de ouders. Als we dove kinderen een koptelefoon gaven zodat ze de trilling van hun eigen stem konden voelen, lieten we de ouders dat ook ervaren. Elke avond moesten de kinderen terug naar huis om met hun familie te praten. Ouders schreven in een

HEKSENKINDEREN
Dove kinderen worden in Congo heksenkinderen genoemd. Congolezen geloven dat zij betoverd zijn door een slechte geest, die in hen woont en hun stem blokkeert. Nog steeds worden veel dove kinderen verwaarloosd.

aantekeningenboekje op welke woorden ze oefenden. Verder eisten we dat ze hun kind de eerste schooldag in spiksplinter-nieuwe kleding naar school stuurden. Doorgaans liepen ze in vodden, een mooi schooltenue draagt bij aan een positief zelfbeeld.’

Wat deden jullie nog meer om dove kinderen eigenwaarde te geven? 43

‘Dove kinderen zijn vernielzuchtig, luidt het vooroordeel. Om het tegendeel te bewijzen, lieten we ze stekjes planten van bougainville, rozen en mais. ‘s Ochtends mochten ze de plantjes water geven. Een jongetje had een pinda in de grond gestopt. Elke ochtend om zeven uur rende hij naar de plek om het kuiltje open te maken. Teleurgesteld zag hij dat er nog niets was gebeurd. Toen legde ik hem uit dat het aardnootje moet slapen en rust nodig heeft. Toen het plantje boven de grond kwam, stond de hele klas eromheen te dansen.’

Ondervoeding komt veel voor. Wat deden jullie daaraan?

‘Zo’n vijftig ondervoede kinderen, met roestbruin haar en opgezwollen buikjes, stonden ‘s ochtends op de stoep om bij ons te komen ontbijten. Een moeilijk dilemma. Als je ze eten geeft, krijgen ze de rest van de dag niets meer van hun ouders. Toch geef je ze sojapap, want je wilt zo’n kind helpen.’ >

Wat deden jullie nog meer op het gebied van gezondheid?

'Wekelijks kwamen alle kinderen uit de omgeving langs. Kinderen met sikkelcelanemie kregen medicijnen voor deze erfelijke aandoening aan de rode bloedlichaampjes, die vrijwel uitsluitend voorkomt bij negroïde mensen.'

Om de drie jaar mocht u drie maanden naar huis. Hoe was het om afgezonderd te leven, zonder televisie, radio of telefoon?

'Moelijk. Toen ik dat grote geldbedrag kreeg van Mensen in Nood voelde ik me zeer verantwoordelijk. Mijn ouders hadden aangegeven dat ze het niet erg vonden dat ik niet bij hun 50-jarige huwelijksfeest kon zijn, toch vonden ze dat moeilijk. Zelf heb ik er ook spijt van, dat ik toen niet naar Nederland ben gegaan. Maar op jezelf teruggeworpen zijn is ook verrijkend. Je komt jezelf tegen en gaat de diepte in. Daarnaast heb ik veel geleerd van die andere cultuur.'

Wat was het grootste leermoment?

'Spontaan kocht ik een jonge uil. Leuk lesmateriaal, dacht ik. Ik liep de klas in met de tamme uil op een stokje. De kinderen sprongen op de banken. Binnen 5 minuten was de hele school leeg. "Ga met dat beest naar huis!" riepen ze. Van slag ging ik naar huis. Wat bleek? Als een uil roept, gaat er volgens hun geloof iemand dood. De hele nacht heb ik wakker gelegen. Gelukkig is er niemand gestorven. Tot dat moment dacht ik: ik kom het wel even vertellen. Door het incident met de uil zag ik in dat ik uitnodigend moet werken. Als blanke word je toch al als superieur gezien, je moet voorzichtig te werk gaan. Eerst overleggen, niet zomaar iets doen. Soms wenste ik dat ik zwart was.'

U werd uitgezonden door de Congregatie Dochters van Maria en Joseph. Welke rol speelde evangelisatie?

Zuster Lisette met enkele van haar collega's in Congo (links Zuster Augusta, in het midden Zuster Lisette)

'Ik ben anders gaan aankijken tegen missiewerk. Deskundigheid brengen is goed. Maar het geloof opdringen en zieltjes winnen? Daar sta ik niet achter. Mensen hebben hun eigen filosofie en dat is prima. Sommige zaken kunnen Congolezen beter dan wij, zoals emoties uiten.

Een keer liep ik verdrietig naar mijn werk. Ik had net een brief ontvangen, waarin stond dat mijn vader een open hartoperatie had ondergaan.

Twee Afrikaanse vrouwen kwamen naast me lopen. "Jouw hart huilt, waarom mogen wij niet weten wat er aan de hand is?"

Hoe kijkt u aan tegen ontwikkelingssamenwerking anno 2017?

'Naar landen gaan omdat ze het zelf niet kunnen, is arrogant. Het moet uit de mensen zelf komen. Geef geen geld aan de overheid, want dat komt niet goed terecht. Hoe het wél moet, weet ik niet. Als ik nu terug zou gaan, zou ik het anders aanpakken. De kinderen zou ik mandala's laten tekenen, zodat authentieke symbolen zichtbaar worden en oude wijsheid naar boven komt. Zelf zou ik ook meedoen,

zodat er gelijkheid ontstaat. Ook zou ik hen verhalen laten vertellen. Prachtige sprookjes schudden ze zo uit hun mouw.'

Heeft u tips voor mensen die nu in Afrika werken?

'Doe niets zonder een Afrikaanse naast je. Zorg ervoor dat alles wat je doet, van hen is. Maak jezelf overbodig. Lang ergens blijven, zoals ik destijds 22 jaar, raad ik niet aan. Geef de aanzet. En dan: wegwezen!'

Inmiddels woont u weer 25 jaar in 's-Hertogenbosch.

Hoe kijkt u terug op uw tijd in Congo?

'Opgebrand kwam ik terug. Het was werken, werken, werken. Als jij niet helpt, doet niemand het. Het zien van al die armoede en ondervoede kinderen en daar niets aan kunnen doen; ik had niet geleerd om afstand te nemen. In Nederland belandde ik in een depressie, ik vond het moeilijk om in weelde te leven. Om alles te verwerken ben ik gaan schrijven en teken ik mandala's. Inmiddels kijk ik er met een goed gevoel op terug. Dove kinderen hebben voor hun leven lang bestaansrecht gekregen. Daar ben ik trots op.' <

KANAGA
ligt in het
binnenland van
DR Congo

189.000
gulden gaf
Mensen in Nood
voor uitbreiding
van de dovenschool

5
Scholen werden
er opgericht

120
kinderen
zaten er op die
dovenscholen

**CENTRE
MPANDILU**

Zo heten de dovenscholen. Mpandilu betekent door-klieven, maar ook genezen.

Zuster Lisette werkte in een team van vijf specialisten, waaronder een logopediste en een fysiotherapeut.

50
Ondervoede
kinderen kwamen
dagelijks ontbijten
op school

Voor de spiegel oefenden de kinderen met praten. Lisette: 'Grappig: de onderwijzers hadden nog nooit zo'n grote spiegel gezien. Ze keken er eerst zelf in.' (Rechts: Zuster Augusta)

Appel of appèl? Interview met Zuster Eugenie

Als je door de poort van Sint Jozefoord komt, zie je aan de rechterzijde op het fietshok het prachtige schilderij wat door bewoners en medewerkers en vrijwilligers van Sint Jozefoord geschilderd is.

door Jeanne Opdam-van Erp

Je ziet twee oudere dames bij een appelboom. De ene dame heeft een paraplu in haar hand en haar tasje geopend op haar rechterschouder. En die andere dame tikt met een stok de appels van de boom die natuurlijk braaf in het tasje vallen.

De mooie kapel siert de achtergrond van het schilderij. Ook zien we de poort van Sint Jozefoord, waarop een vogeltje zit.

Waarom nu die uitleg zult u misschien denken?

Voor u allen is wat u ziet op het schilderij precies zoals wij beschreven hebben. Maar het schilderij heeft nog een hele mooie andere betekenis, waar bij het maken van het schilderij niet eens over is nagedacht. Dat noemen we een 'toevallige bijkomstigheid'.

Naast mij zit Zuster Eugenie Wilbers. Zij was, toen ik als meisje van 16 jaar op Jozefoord kwam, mijn praktijkbegeleidster. Zij werkte als hoofd op de ziekenafdeling zo-

als we dat toen noemden, later werd het Zon-zicht genoemd. We hadden een hele goede klik en nog! Tijdens het samenwerken wisselden we verhalen uit, zoals over de ziektes die zusters hadden, maar ook over ons privé-leven. Zo vertelde Zuster Eugenie wat zij allemaal beleefd had tijdens haar kloosterleven, het overstappen van de kap naar de sluier en later – na het Tweede Vaticaans Concilie – de grote stap van habijt naar burgerkleding. Het zware werk in het klooster nam ze voor haar rekening. Dagdiensten, avonddiensten en nachtdiensten draaide zij samen met andere zusters.

En 's morgens.... dan begon weer haar gewone dagdienst. Dit alles deed zij met heel veel plezier. Dat ze het zo lang heeft kunnen doen, stemt haar dankbaar.

Nu is Zuster Eugenie helaas beperkt in haar gehoor- en gezichtsvermogen. Zij was echter wél degene die spontaan de titel van de video van de Zuster Mullergroep bedacht: 'Ik kan toch meer dan ik dacht'. En zo was/is het ook.

Zuster Eugenie ging haar creativiteit ontwikkelen, er was nu immers tijd voor nu ze gepensioneerd was. Op de dag dat het grote schilderij gemaakt werd, was ze helaas niet thuis. Maar ze vertelde het verhaal van het 'appeltje'.

Als jonge vrouw van 21 jaar kwam Zuster Eugenie bij de Zusters van DMJ in de Choorstraat. Zuster Eugenie trad in in 1961. Ze mocht kiezen uit drie verschillende beroepen, werken met kinderen, werken in de centrale keuken of werken bij bejaarden. Haar hart ging uit naar de oudere medemens en dat ging ze dan ook doen, en bleef dat doen, haar gehele kloosterleven. Gehoorzaamheid was belangrijk in het klooster, er was weinig te kiezen, je deed wat er van je gevraagd werd.

Zuster Eugenie was in Eindhoven een graag geziene bejaardenverzorgster. Toch besloot het congregatiebestuur dat ze naar Beverwijk moest. De bejaarden hielden toen een handtekeningactie maar dat hielp niet, ze moest weg! Er werd een appèl op haar gedaan... Bij de zusters noemden ze dat dan, dat ze een appeltje kregen. Soms was dat appeltje zuur (een goudrenet, lacht Zuster Eugenie). 'Het appeltje' betekende dat ze van het ene huis naar het andere huis moest, terwijl ze liever in Eindhoven bleef.

“Met één tas en een koffer gingen we op reis. Afhankelijk van waar je naar toe ging kreeg je vervoer”, vertelt ze. “Ik ging van het Moederhuis in 's-Hertogenbosch naar het Theresia pension in Eindhoven met de auto. Vandaar uit heb ik mijn opleiding van bejaardenhulpster en -verzorgster gedaan in Hemelrijk bij de Zusters van Schijndel. Later kwam er nog een specialisatie bij voor bejaarden met dementie. Daar bleef je totdat Moeder Overste weer een 'appeltje' voor je had en je werd overgeplaatst”.

De bedoeling van de schilders was zoals we in eerste instantie beschreven hebben. Maar wat het nog meer los heeft gemaakt, zijn de herinneringen aan de appeltjes die onze zusters zomaar kregen en moesten verwerken. Het was niet altijd gemakkelijk, het dienstbaar en gehoorzaam zijn.

In Omnibus Caritas... In alles de liefde.

De spreuk van de Congregatie gaf je houvast en hielp je er door heen.

Dat hield je als zuster voor ogen en in ere.

Wij vinden het prachtig dat de huidige bewoners en medewerkers van Sint Jozefoord anno 2017 voor een schilderij met appeltjes hebben gekozen die zoveel herinneringen oproepen aan de vroegere 'appeltjes' in het kloosterleven. <

Geboren op
31 december 1928
te Oss.

Overleden in het Jeroen Bosch
Ziekenhuis
te 's-Hertogenbosch
op 25 augustus 2017.
Zij was 61 jaar onze
medezuster.

Zuster Wigbertine Beekers

“De Heer is mijn herder, mij zal niets ontbreken”

Psalm 23

Het overlijden van Zuster Wigbertine heeft ons overvallen. De laatste tijd voelde zij zich niet goed, het was onduidelijk wat er precies aan de hand was. Ze was vermoeid en ze kon ook niet meer met haar rollator lopen. Wat wel bleef was haar belangstelling. Ze kon genieten van het samen koffie/thee drinken en vond het fijn om bij de gemeenschap te zijn. Na enkele weken ging zij verder achteruit. Ze is nog naar het ziekenhuis gebracht, maar daar konden ze niets meer voor haar doen. Heel rustig en vredig is zij uit dit leven weggeleden.

Zij heeft als pedicure vele voeten door haar handen laten gaan, maar haar leven stond zeer zeker ook in het teken van mooie en secure handwerken. Zij breide voor de nieuw geboren kleinkinderen van onze medewerkers mutsjes en jasjes. Tot enkele weken geleden heeft zij nog mutsjes voor de kinderen in Indonesië gebreid.

Handwerken was haar hobby van breien tot kantklossen! Vandaar dat zij op enkele scholen in Amsterdam was aange-steld als handwerklerares.

Toen de scholen in Amsterdam gesloten werden en de gemeenschap van de zusters werd opgeheven, verhuisde zij naar onze zusters en de gemeenschap van paters en broeders in Sparrendaal te Vught.

Maar ook daar kwam een einde aan en ze verhuisde naar het Moederhuis. Ook daar verzorgde ze de voeten van menig zuster en pater/broeder.

In 2012 werd ze getroffen door een hersenbloeding waardoor het voor haar moeilijk werd om te communiceren. Maar ze vocht zich terug. Zelfs in de laatste weken heeft ze nog huiswerk gemaakt om toch maar steeds haar taal- en spraak op een hoger niveau te krijgen.

Zuster Wigbertine, jij was voor ons een toegewijde en zelfstandige medezuster. Je hebt vanaf je fatale hersenbloeding constant gevochten voor kwaliteit van leven. De kwetsbaarheid van jouw leven wilde je overwinnen.

Wij zijn dankbaar voor jouw zijn onder ons.

Dank voor wie je was, op goede en kwade momenten van je leven.

Dank voor je inzet en je voorbeeld van strijdbaarheid tegen alles wat je overkwam. Nu, hopen en geloven wij, dat jouw lijden voorbij is en jouw strijd gestreden.

Moge je rusten in Gods liefde, vrede en vreugde.

Je laat een leegte achter, we zullen je missen.

(Onze dank gaat uit naar allen die haar met liefdevolle zorg hebben omringd). <

Zusters van de Congregatie DMJ

Geboren op
22 maart 1929
te Udenhout.

Overleden in Sint Jozefoord
te Nuland
op 26 augustus 2017.
Zij was 62 jaar onze
medezuster.

Zuster Odrada de Jong

*“Als wij met Christus gestorven zijn, geloven wij,
dat wij ook met Hem mogen verrijzen”*

Rom. 6,8

Zuster Odrada heeft haar leven en sterven in Gods Hand gelegd.

Zij heeft een weg afgelegd van jarenlang tobben met haar gezondheid. In die tijd heeft zij verschillende keren gedacht en gevoeld dat het leven haar ging ontglippen. Als zij hierover sprak kon ze toch zeggen: “Het is goed zo”. Tot het laatst heeft ze geprobeerd vol te houden alles zelf te doen, want haar devies was: “Wat je half kunt moet je heel doen”, maar de laatste dagen kon ze het gelukkig uit handen geven.

Zuster Odrada trad in bij de Congregatie DMJ op 24 juni 1955. Zij heeft in verschillende keukens gewerkt om voor de maaltijden van de zusters en andere bewoners of bezoekers te zorgen. Dat heeft ze met veel inzet gedaan.

Vanaf 1963 mocht Zuster Odrada zich gaan bekwamen in de zorg voor bejaarden en kon zij hulp bieden aan velen. Zij was nog maar 47 jaar toen haar gezondheid haar in de steek liet en zij met alle werkzaamheden moest stoppen. Enkele jaren later is zij naar Sint Jozefoord gegaan en kon daar voor en met andere medezusters gezellige en mooie dingen doen en ook was zij graag op haar kamer om te puzzelen of een boek te lezen.

Zuster Odrada ging graag naar de kapel en vond daar de rust en stilte om haar leven toch een goede inhoud te geven. Zij was een toegewijde vrouw in haar werk en in haar religieus leven. Soms was zij misschien te toegewijd en werden regels wetten. Mede hierdoor was het leven zwaar voor haar.

Vaak heeft zij een pelgrimsreis meegemaakt naar Lourdes, want Maria had een grote plaats in haar hart.

Zij was ook trouw in haar contacten met familie en kennissen. Jarenlang heeft ze in Sint Jozefoord met Zuster Wilhelmine, een vroegere dorpsgenoot, een mooie vriendschap gehad. Na het sterven van deze zuster heeft Zuster Odrada een moeilijke tijd gehad, want ze miste haar erg. Iedere dag

maakte zij nog steeds in de vroege ochtend een wandeling om het graf van Zuster Wilhelmine te bezoeken, maar de laatste weken ging dat niet meer.

Voor haar enige broer was zij tot grote steun, nadat deze – recent – zijn vrouw verloor.

Dankbaar zijn wij voor wie zij was als medezuster en als mens.

Nu mag zij rusten in Gods liefde en vrede en kan zij vrij ademen en zich bewegen in de hemelse vreugde.

(Dank aan allen die voor haar gezorgd hebben en haar nabij zijn geweest in haar laatste jaren). <

Zusters van de Congregatie DMJ

Geboren op
23 april 1928

te 's-Hertogenbosch.

Overleden in het Moederhuis
te 's-Hertogenbosch
op 28 september 2017.

Zij was 62 jaar onze
medezuster.

Zuster Leonie Rabou

“Aan het einde van ons leven is Christus ons nieuwe begin”

Zuster Leonie

Op 28 september 2017 overleed onze Zuster Leonie. De laatste jaren was haar gezondheid al slechter geworden en na een onverwachte opname in het ziekenhuis ging zij snel achteruit en overleed op 89-jarige leeftijd.

Zuster Leonie was het vierde kind uit een gezin van zes kinderen. Zij was een echte Bossche en hield van deze stad en van alles wat er leefde en gebeurde. Maar heel bijzonder hield zij van 'De Zoete Moeder'. Zolang zij kon ging zij iedere dag een kaarsje opsteken in de St. Jan bij Moeder Maria. Zuster Leonie heeft na haar intrede op verschillende scholen in 's Hertogenbosch gewerkt als kleuterleidster. Er zullen nog een groot aantal volwassenen zijn die haar herinneren vanuit hun kleuterschooltijd op 't Koningshofke' waar zij heeft gewerkt tot aan haar pensioen. Met een aantal van hen had zij nog regelmatig contact.

Ook de jaren in 'Huize St.Vincentius' in Udenhout waren voor haar mooie jaren waar haar creativiteit en liefde voor muziek ten volle tot zijn recht kon komen. Zuster Leonie hield van muziek, ze kon zingen en piano en orgel spelen. Jarenlang hebben wij van haar orgelspel in de kapel mogen genieten. Jammer genoeg moest zij hier mee ophouden omdat zij de koortrap niet meer op kon. Bij jubilea en andere feesten kon ze haar creativiteit tot zijn recht doen komen en dat deed ze graag.

Altijd kon je haar vragen om een mooie tekening te maken, iets te illustreren of een tekst te schrijven in sierlijke letters. Haar liefde voor iconen was bijzonder en in haar kamer waren veel iconen aanwezig waardoor ze zich nooit alleen voelde.

Zuster Leonie wij zullen je missen, dank voor wie je was op de plaats waar je leefde en werkte aan de dingen die je dierbaar waren.

Zuster Leonie, moge Christus voor jou een nieuw begin van leven zijn in Zijn Licht en Liefde.

(Onze dank gaat uit naar allen die haar met liefdevolle zorg hebben omringd). <

Zusters van de Congregatie DMJ

Geboren op
16 januari 1922
te Rotterdam.

Overleden in het Moederhuis
te 's-Hertogenbosch
op 2 oktober 2017.
Zij was 72 jaar onze
medezuster

Zuster Cecilia van der Poel

*“Bewaar mij bij U Heer, in vrede.
Gij hebt mij gegrift in de palm van uw Hand”.*

Psalm 131

Kort na het overlijden van Zuster Leonie, moesten we definitief afscheid nemen van Zuster Cecilia. Zij heeft met haar overlijden haar leven en sterven in Gods Hand gelegd. De laatste dagen van haar leven had zij veel pijn en nadat deze wat afgenomen was door de medicatie, kon zij tot overgave komen. Hierna werd zij rustiger en hoefde van zichzelf ook niet meer te knokken voor haar leven. Ze had gelukkig nog hele heldere momenten en kon zeggen: “Nu ga ik naar de hemel”. Daar is zij nu en daar mag zij met de Heilige Caecilia volop Gods lof zingen.

Zingen en pianospelen deed ze graag en goed en nog heel lang was zij lid van ons kloosterkoor. Bij verjaardagen en feesten wilde zij graag piano spelen met onze medezuster Wigbertine of samen met Zuster Valentina, die dwarsfluit speelt, muziek maken.

Hoewel Zuster Cecilia in Rotterdam geboren is, heeft zij daar niet lang gewoond want haar vader kreeg een nieuwe baan bij het O.L.Vrouwe Lyceum in Breda.

Zij had drie broers en drie zussen waarvan nu nog slechts twee zussen leven.

Zij was al in 1954 geslaagd voor haar onderwijsakte en zij is altijd lerares gebleven.

Ruim 20 jaar was zij een geliefde leerkracht op het Instituut voor Doven in Sint Michielsgestel. Zij werkte graag met de dove meisjes en zij inspireerde hen ook om het beste in zichzelf naar boven te halen.

Een hele mooie tijd heeft zij gehad toen ze de zorg voor het noviciaat van de dove zusters kreeg en hen mocht begeleiden naar een echt religieus leven. Wanneer je dit mag en kunt doen heb je zelf dit leven al geleefd en ben je eraan gegroeid. Dit was een soort voorproefje voor haar latere taak, toen ze gekozen werd tot Algemene Overste. Ze vervulde die rol van 1983 tot 1989.

In die tijd kregen de Indonesische zusters steeds meer aandacht in verband met het ontwikkelen van andere liefdewerken en niet alleen het onderwijs aan doven.

Na haar bestuursperiode gaf Zuster Cecilia Nederlandse les aan mensen die dat nodig hadden. Daarnaast was er ruimte voor eigen invulling van hobby's als bridgen, pianospelen en zingen. Ook was zij elke maandagochtend bij de gymles aanwezig. Want, zo was haar opvatting, je moet geest en lichaam soepel houden. En dat heeft ook goed gewerkt.

Op het Professieplaatje (1948) van Zuster Cecilia staat het volgende:

*
*“Wat moet ik wedergeven
 aan U mijn bruidegom
 Ach, slechts mijn kleine leven
 geef ik aan U weerom”.*
 *

Ongeveer 70 jaar nadat zij dit schreef heeft Zuster Cecilia haar kleine, maar rijke en lange leven aan God teruggegeven. Zuster Cecilia, wij willen jou danken voor alles wat je voor kinderen, in het bijzonder voor dove kinderen, hebt gedaan. Voor je grote betrokkenheid en aandacht voor de Congregatie, je medezusters, je familie, vrienden, kennissen en mensen in het algemeen. Zuster Cecilia, wij zullen je missen, je was zo graag te midden van ons.

55

(Onze dank gaat uit naar allen die haar met liefdevolle zorg hebben omringd). <

Zusters van de Congregatie DMJ

Zuster Antonio Verspagen

*“Gelukkig degenen die hopen op U,
hun vreugde zal eeuwig duren”.*

(Psalm 5)

Een oersterke vrouw, die 105 jaar mocht worden, is van ons heengegaan op 15 oktober 2017. Oersterk, maar ook heel kwetsbaar geworden door haar hoge leeftijd. We zullen haar missen, wandelend in het bos, op weg naar de kapel, onderweg naar de Rosa de Limazaal of op andere plaatsen in en om Sint Jozefoord, waar zij meer dan 25 jaar gewoond heeft.

Geboren op
13 september 1912
te Weert.

Overleden in Sint Jozefoord
te Nuland
op 15 oktober 2017.
Zij was 78 jaar onze
medezuster

Zij is geboren in Weert op 13 september 1912 en kwam uit een gezin van negen kinderen waar hard gewerkt moest worden voor het levensonderhoud en ieder zijn of haar steentje moest bijdragen. Nadat haar verloofde bij een noodlottig ongeluk overleed trad Zuster Antonio op 26-jarige leeftijd in bij onze Congregatie en zij was daarmee de tweede uit het gezin die deze stap zette.

Haar zus, Zuster Edwardi, was haar al voorgegaan. Zuster Edwardi is echter al vroeg gestorven, op 15 april 1968. Dit was een groot verlies voor Zuster Antonio.

Zuster Antonio werd opgeleid tot onderwijzeres handwerken en heeft dit ook vele jaren uitgeoefend. Daarnaast is ze vier jaar novicenmeesteres geweest en Overste in verschillende van onze kloosters, van Amsterdam tot Orthen.

Vriendschap is altijd een rode draad in het leven van haar geweest. Voor Zuster Antonio was vriendschap met medemensen zo iets natuurlijk en ook zo waardevol dat zij vanzelf door de jaren heen met verschillende mensen goede contacten is blijven onderhouden: familieleden, medezusters en oud-leerlingen. Dit merkten wij ook toen zij 105 jaar werd, men was in groten getale aanwezig om haar te feliciteren.

Door haar hoge leeftijd heeft ze vaak afscheid moeten nemen. Ook van medezusters waarmee zij een goede band had, onder andere van Zuster Marie Immaculée en Zuster Egidia. Dit viel haar steeds zwaarder, eenzaamheid of alleen-zijn komt dan om de hoek kijken.

Voor haar, die zo hield van lezen, was het zwaar om te merken dat ze steeds slechter ging zien. De boswandelingen

werden minder of korter. Maar zij bleef in beweging: “Anders word je stijf!”, was haar motto.

Zij leefde behoedzaam en gaf weinig prijs over haar emoties en persoonlijk religieus leven. Maar ze was wel belangstellend naar anderen.

Ze had wel vragen naar het leven van anderen.

Nog nooit werd één van onze zusters zó oud. Zij zag het zelf ook als een unicum en dat zal het waarschijnlijk ook blijven. Op haar 100ste verjaardag beschreef ze haar leven ‘in vogelvlucht’ zoals ze dat omschreef. Een gedeelte van de tekst is op haar gedachtenisplaatje gezet.

Zuster Antonio is heel rustig ingeslapen in het bijzijn van Zuster Magdalenie, enkele familieleden en medewerkers van Sint Jozefoord.

Moge Zuster Antonio na zoveel jaren gewerkt en geleefd te hebben in dienst van God en de mensen, nu zijn overgegaan naar een leven van vrede, vreugde en vriendschap. Opgenomen en ontvangen in ‘het huis met de vele woningen’ vragen wij je ten beste te spreken voor onze Congregatie en allen die ons dierbaar zijn.

57

(Onze dank gaat uit naar allen die haar met liefdevolle zorg hebben omringd). <

Zusters van de Congregatie DMJ

AGENDA

UITGAANSTIPS

Ma (toneel)

Ma stond altijd klaar voor haar zoon. Nu draait 'meneer Alzheimer' de rollen om. Maar hoe zorgt een zoon voor zijn moeder? De tragikomische solovoortelling Ma is gebaseerd op het boek dat Hugo Borst schreef over de aftakelende geest van zijn moeder en haar onvermijdelijke verhuizing naar een verpleeghuis. 'Ma' is een liefdevol portret van een moeder in de woorden van haar zoon. Zijn dilemma's, angsten én moederliefde worden vertolkt door Eric Corton. Deze voorstelling vindt plaats op woensdag 28 februari 2018 in PERRON-3, Hoff van Hollantlaan 1 in Rosmalen. Kaarten € 24,50.

Loving Vincent (tentoonstelling)

In Het Noordbrabants Museum is t/m 28 januari 2018 Loving Vincent: de tentoonstelling te zien. Met een mix van schilderijen, foto's en video's en een ter plekke schilderende kunstenaar, wordt in detail de totstandkoming van de geschilderde speelfilm Loving Vincent getoond. Een primeur waarmee Het Noordbrabants Museum als eerste museum ter wereld een kijkje geeft achter de schermen van een film, waarnaar inmiddels internationaal reikhalzend wordt uitgekeken. De tentoonstelling is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de makers van de film, Dorota Kobiela en Hugh Welchman. Loving Vincent; de tentoonstelling is te zien van 14 oktober 2017 t/m 28 januari 2018. Tickets voor de tentoonstelling gecombineerd met een bezoek aan de film zijn online te koop via de website van het museum.

Als u in het bezit bent van een museumjaarkaart betaalt u nog € 7,50, anders is de prijs voor volwassenen € 16,50.

LEESTIPS

Niet vanzelfsprekend door Willem Geurts

Ruim vijftig persoonlijke verhalen uit veertig jaar dovenonderwijs in Sint-Michielsgestel. 'Niet vanzelfsprekend' is het initiatief om op een unieke wijze fragmenten uit vier decennia dovenonderwijs te bewaren. Meer dan vijftig persoonlijke verhalen van oud-medewerkers schetsen een treffend beeld van enkele scholen van het voormalige Instituut voor Doven, Viataal en Kentalis. Het boek bevat humoristische lessituaties, smakelijke anekdotes, prachtige sfeertekeningen. Ook zijn er terugblikken van beschouwende en zelfs kritische aard in opgenomen. Kortom, een fraai inklekje in de tot voor kort vrij gesloten omgeving van het dovenonderwijs. Een bijzonder tijdsdocument.

ISBN 13 9789079399925 Uitgeverij Pharos € 17,90

Het einde van de eenzaamheid door Benedict Wells

Als de tijd nu eens niet bestond? Als alles wat je beleeft eeuwig was en als niet de tijd aan jou voorbijging, maar jijzelf aan de dingen die je beleeft?

Het einde van de eenzaamheid is een ontroerende, prachtige roman over het verwerken van verlies en eenzaamheid, en over de vraag wat onveranderlijk is in de mens. En bovenal een grootse liefdesgeschiedenis.

ISBN 13 9789029091787 € 19,99

COLOFON

Zesenvertigste jaargang
 Nummer 4
 December 2017

De Heeriaan is een uitgave van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph (Zusters van de Choorstraat). Het blad verschijnt viermaal per jaar in de maanden maart, juni, september en december en wordt in een oplage van 500 exemplaren onder relaties verspreid.

Redactie:

Brigitte Lutters (hoofdredactie)
 b.lutters@congregatiedmj.nl
 (073) 6904 623 (rechtstreeks)

Zuster Veronie Franken
 v.franken@cdmj.nl

Zuster Til Lagerberg

Ton Vogel
 vogel-bots@home.nl

Kopij voor de volgende Heeriaan uiterlijk inleveren op 25 januari 2018.
De voorjaarseditie ligt rond 15 maart op uw mat.

DANK - DANK - DANK

Wij willen iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van de Heeriaan in 2017 enorm bedanken. We hopen dat we ook in 2018 weer een beroep op u mogen doen.

Redactie Heeriaan:
 Brigitte, Veronie, Til, Ton

KIJKTIPS (DVD)

Geschiedenis collectie

De beste historische BBC documentaire series over de geschiedenis verzameld in één collectie. Een schitterende weergave van de oude beschavingen, kruistochten en Napoleon tot revolutionaire denkers en de geschiedenis van de Joden. Een collectie van 8 series, 16 dvd's en 1577 minuten kijkplezier. Engels gesproken/Nederlands ondertiteld.

<https://webwinkel.volkskrant.nl/product/dvd-box-geschiedenis> € 49,99

Biografie Beatrix 80 jaar

Op de 80ste verjaardag van prinses Beatrix zendt de NPO een documentaire uit over haar leven.

Woensdag 31 januari, 20.30 uur - 21.05 uur op NPO 1

LUISTERTIPS

Eb en vloed (luisterboek) van F.B. Hotz

Luisterboek met elf verhalen van wisselende lengte. Eb en vloed, aantrekken en afstoten, streven en berusten zijn de elementen die zich steeds afwisselen, zoals bij voorbeeld in het titelverhaal van deze bundel, waar vage verlangens van vader en zoon, moeder en dochter elkaar doorkruisen. 'Eb en vloed' bevat weer veel afstandelijkheid waar Hotz patent op heeft, én humor. Hij gebruikt op zijn ironische toon autobiografisch materiaal. Zo schrijft Hotz over de crisisjaren en net daarna, over muziek en muzikanten en over het hardvochtige vernuft van vrouwen die per se willen winnen. Goedkope pocketeditie.

Laat Mij Maar Zingen - Vol 2 (cd-album, 4 disks)

Honderd liederen op teksten van Huub Oosterhuis, een keuze uit verzameld liedboek.

EAN 8713604994669 € 34,40

DE HEERIAAN
WINTER 2017